Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана | № 275 (16198) | 1982 оной ноябриин 30, вторник | Сэн 3 мүнгэн.

ЭХЭНЭРНҮҮД— МАНАЙ ОМОГОРХОЛ

Эдэ үдэрнүүдтэ юрын ажалша эхэнэр, Буряадай мебель бүтээдэг, модо болбосоруулдаг комбинадай модо складай эрхим оператор Фаина Николаевна Кручининагай нэрэ соло гансашье республика соо бэшэ, харин бүхы орон дотороо алдаршаба. Юуб гэхэдэ, мэнэ һаяхан түрэ ажал дээрэ элитэ ехэ амжалта туйлаһанайнгаа түлөө СССР-эй Гүрэнэй шангай лауреат болобо. Нимэ үндэр, түрэн түрынгөө эгээн дээдэ шагнал хайрада хүртэхэ гээшэ гүнзэгы удха шанартай, манай орондо ажал хүдэлмэриин ёнотойл нэрэ хүндын, шэн габьяагай, алдар солын нэрэт болоһонине үшөө дахин гэршэлэн харуулна. Энэ үшар хадаа, нүгөө талаһаа, совет эхэнэрнүүдэй ямар ехэ зон жаргалтай, баян дэлгэр ба хүхюу зуураатай ажаһуухые бодоһадхан лаблана. Саашань бодомжолон үзэхэдэ, манай эхэнэрнүүдэй эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажаллажа, олоной хэрэгтэ үнэн зүрхэнһөө оролдожо ябадагынь эндэ эли тодоор харагдана бшуу.

Үнэхөөрөө, олон миллион совет эхэнэрнүүдэй толотомо гайхан хуби заяан Эхэ оронойнгоо намтартай таһаршагүй нягта холбоотой юм. Агууехэ Октябрь сүлөөтэ байдалтай, адли тэгшэ эрхэтэй болохо гэһэн ажалша эхэнэрнүүдэй хэлэн зуун жэлэй хүсэл эрмэлзэлые бодото дээрэнь бэелүүлэх һэн. Тиигэжэ тэдэнэрэй оюун бодол ба абари зангай бүхы талаараа хүгжэхэ, ажал болон зохёохы хүдэлмэриин бүхы һалбаринуудта үндэр ехэ үрэ дүн туйлаха, шинтын ба гүрэнэй хэрэгүүдые шидхэлсэлгэдэ хабаадаха ехэ мэтэшэлэн гайхамшагта ехэ арга боломжо олгогдоо юм.

Үнгэрһэн жара гаран жэлэй туршада манай ороной туйлаһан түүхэтэ илалтануд, манай Үндэһэн Хуули соомнай алгаан үзэгүүдээр батадхагдаһан совет эхэнэрнүүдэй агуулгаа эрхэнүүд ба бэелүүлэгдэжэ байгаа уялганууд манай омогорхол, түби дэлхэйдэ эрхим жишээ болоно. Эгээ мүнөө үедэ, ССР Союзай байгуулагдаһаар 60 жэлэй алдарта ойе тэмдэглэхэеэ байхадаа, бидэ эдэ туйлалтануудаараа омогорхоноби, омогорхохошье эрхэтэйбди. Яахадааб гэхэ, арадай ажахын бүхы һалбаринуудта, илангаяа элүүрые хамгаалгын, үргажа ябаа залуу үетэнние хүмүүжүүлгэ зорилгонуудые, арадуудай хани нэгэлэл улам батадхаха асуудалнуудта эхэнэрнүүдэй дүүргэдэг үүргые сэгнэжэ бэрхэтэй. Замбуулинай захагүй уужам дайдаар соолгоо эхэнэр ниндээ. Арбан нэгэдэхи табан жэлэй асарин дэ барилганууд, тэрэ тоодо Байгал-Амарай түмэр замай, Усть-Илимскэй ГРЭС-эй барилгануудай һүртэ сууряан ба совет басагадай хонгёо дүүн сууряатан зэдэлнэ. Тобшолон хэлэхэдэ, ороной промышленностиин ба хүдөө ахалын хоёрдохи хүдэлмэрилэгшэ бүхэн—эхэнэр болоно. Тиихэдэ дээдэ һүргуулинуудай студентнэрэй 51 үлүүтэй процентнь басагад юм. Эдэ тоонуудай гүн удхыень дэлбэлэн гаргабал, политическэ талаараа түйлай ехэ удха шанартай байнаниинь элирхэ.

Мүнөө манай республика доторшье абаат үзэбэл, эхэнэрнүүдэй байдал тад ондоо, урдышнитай жэшэхын аргаар болонхой. Эрхэ сүлөөгөөр түгэлдэр, солтой жаргалтай эхэнэрнүүд ерэдүйн үшөө гэрэлтэ һайхан байдалай түлөө нисэлдэ хамаг бүхы хүсэ шадалаа, эрдэм бэлигээ, ухаан бодолоо эрид шууд зорюулна. Промышленность ба хүдөө ахалыдашье, соёлой болон эрдэмэй байгуулалта дээрэшье ажалжэр тон ехэ зоригжолтойгоор хүдэлжэ, ямаршье саг, ямаршье гүрэлгэ үзэгдөөгүй хайхамшагта баатаршалга харуулжа ябана. Жэшээнь, СССР-эй алларта ойн хүндэлэлдэ дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ 40 гаран миллион эхэнэрнүүд эдэбхитэйгээр хабаадажа, ажал хүдэлмэриин үндэр бүтээсэ туйлажа байнхай. Тэдэнэй түрүү зэргэдэ Родинэ Ивановна Ивановаг, «Жилгражданстрой» трестын барилга-хабсаралгын Сибирь управлениин штукатур-шэндэгшэдэй бригадын соёлто бригадир Л. Н. Кузнецова, Сэлэнгын совхозой малчадай фермын бригадир, Социалис Ажалай Герой Н. Л. Тадышкина, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй депутат, Картажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой эрхим хонишон З. Ц. Сундуева, Улаан-Удын шубуулгалай фабрикын оператор Г. А. Мясникова болон хэдэн мянган дорюунаар жагсаан. Эдэнэр гайхамшагта үйлэ хэрэгүүдэй, арюун һайхан ажал ябуулгаараа арад зоной магтаалыг хайрада хүртэнэ, олоной дунда суурхана. «Коммунистическэ ажалай ударник», «Социалис мүрысөөндэ илагша» гэһэн нэрэ зэргэтэй эхэнэрнүүдые, орден ба медальтанние олноо барахаар бэшэ. Эрдэмэй кандидат, арадай артист, инженер, габьяата багша, врач, ухан зохёолшо, уран зураача, хүгжэмшэ эхэнэрнүүд манайда олон. Хаанта заводой үедэ ямаршье эрхэгүй, эрдэм номдошье һураха арадай дарлуулжа байһан зон Коммунис партийн сэсэн бодолтой, эргэн политикын ашаар арадайнгаа аша түвшин тулаа дэлгэжэ эсэхэ сусахые мэдэнгүй ажаллажа байна ха юм.

Манай парти ба правительство совет эхэнэрнүүдэй ажалшаа арга боломжо, ажаһуудал улам һайжаруулхын тулаа үргэлжэ оролдожо байдаг. Энэ талаар горитой юумэн хэлдэ, саашадаашье хэгдэхэ байнаниинь элэ. Энээнние СССР-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй «Үхибүүдтэй бүлэнэртэ үзүүлэгдэдэг гүрэнэй туһаламжые ехэ болгохо хэмжээнүүд тухай» нёдондо баталһан тогтоолые дахин гэршэлнэ. Тус тогтоолой үндэһөөр үхибүүдтэй эхэнэрэй материальна байдал эрид һайжаруулха, эхэнүүдэй сүлөөтэй саг ехэ болгохо, үхибүүдые хүмүүжүүлхэ ба ажалай найн эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха гэхэ мэтэшэлэн олон талаараа хэмжээ ябуулганууд түсэблэгдэнэ. Тиимэ, энэ шухала хэрэгтэ аяар 9 миллиард үлүүтэй түхэриг хөрөнгө оногдоно. Тобшолходо, эхэнэрнүүдэй ажал хүдэлмэриин ажаһуудаа тушаа хараалагдаһан хэмжээнүүд хэлбэришэгдөөр бэелүүлэгдэжэ байна.

Мүнөө совет арад КПСС-эй XXVI съездын, партийн ЦК-гай майн (1982 он) Пленумэй шийдэбэринүүдые бэелүүлхын тула ажалай болон политическэ дэбжэлтын ороо байдалда хүдэлжэ байна. Эдэ үдэрнүүдтэ алларта гүн баярай хүндэлэлдэ дэлгэрһэн бүгдэ арадай социалис мүрысөөн улам үргэдэнэ, эршэ хүсэгэ бүри шангалтаа. Олон түмэн арад зонтоёо хамта совет эхэнэрнүүд КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1982 он) Пленумэй шийдэбэринүүдые, мүн тэндэ нүхэр Ю. В. Андроповой хэлэһэн зааварнуудые, хэлэлцүүлэгэ, тобшололнуудые халуунаар угтаад, даалгаһан хэрэгтээ харюусалгатайгаар хандажа, шэнэ эдэбхи үзүүлэн гаргана. Ушар инмэһээ эхэнэрнүүдэй дэмбэрэлтэ дэлгэрэе улам саашань бадаруулан, алибаа ажалда дэбтэрлэхэ, үйлэдбэридэ бүри олоор хабаадуулха гэшэ нюдэ, нүүдэтахи партийна, совет органуудай, профсоюзай ба комсомолой организациинуудай шухала зорилго болоно.

ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТА

Хүдөө ажахын үйлэдбэриин удаан саг соо аша үрэ дүнтэйгээр хүдэлһэнэйнь түлөө ба түрэһөөр 50 наһа гүйцэтэйнь дашарамдуулан, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум Буряадай хүдөө ажахын институтай һуралсалай «Байгал» ажахын директор нүхэр Тарнуев Григорий Ильичые **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаа.

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРБАДАХИ ЗАРЛАЛАЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ДОЛООДОХИ СЕССИИН ҮЗЭГДЭХЭ ҮДЭРЫЕ ХОЙШОЛУУЛХА ТУХАЙ

Буряадай АССР-эй арбадахи зарлалай Верховно Советэй долоодохи сесси 1982 оной декабриин 14-дэ болоодоор хойшолуулагдаба гэжэ Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум мэдэсэнэ.

КПСС-эй обкомдо, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Советтэ

ХОРИИН РАЙОНОЙ АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ҮДЫН СОМОНОЙ СОВЕДЭЙ СОЁЛОЙ, ХҮН ЗОНОЙ АЖАҺУУДАЛАЙ ХЭРЭГЛЭМЖЭ ХАНГАЛГЫН, ХУДАЛДАА НАЙМААНАЙ, ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГЫН, ГЭГЭЭРЭЛЭЙ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЭЙ, «ЗНАНИЕ» БҮЛГЭМЭЙ ЭХИН ОРГАНИЗАЦИИН ГЭШҮҮДЭЙ ҮҮСХЭЛ ТУХАЙ

Хориин районой арадай депутадуудай Үдын сомоной Советэй соёлой, хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын, худалдаа наймаанай, элүүрые хамгаалгын, гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэд. «Знание» бүлгэмэй эхин эмхиин гэшүүд СССР-эй байгуулагдаһаар, мүн Буряадай АССР-эй байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойе нэрэтэй тураэйгөөр үгтахын түлөө мүрысөн, 1982—1983 оной үбэлжэлгын үедэ малшадые комплексноор, эрхим һайнаар хангаха үүсхэл гаргаба.

КПСС-эй обкомой бюро болон Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет иигэжэ тогтоолоо:

Хориин районой арадай депутадуудай Үдын сомоной Советэй соёлой, хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын, худалдаа наймаанай, элүүрые хамгаалгын, гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй. «Знание» бүлгэмэй эхин эмхиин гэшүүдэй 1982—1983 онуудай нинтын малай үбэлжэлгын үедэ малшадые эрхим һайнаар хангаха талаар гаргаһан үүсхэлые һайшааха.

Удынхидэй эдэбхи үүсхэлые дэмжэхэ, малшадые комплексноор, һайнаар хангахын түлөө социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлхыень КПСС-эй горкомууд болон райкомуудые, горрайгүйсэдкомуудые, облсовпрофые, ВЛКСМ-эй обкомые, республикын соёлой, элүүрые хамгаалгын, гэгээрэлэй, хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын, худалдаа наймаанай министерствэнүүдые, «Знание» бүлгэмэй республиканска эмхиин правление үялгалха.

1982—1983 онуудай нинтын малай үбэлжэлгын үедэ малшадые комплексноор хангалга эмхидхэлгые үргэнөөр харуулхыень «Правда Бурятии», «Буряад үнэн», «Молодежь Бурятии» газетэнүүдэй редакциинуудые, телевидени болон радио-дамжуулгын гүрэнэй комитедые уялгалха.

СОЦИАЛИС УЯЛГАНУУД

ХОРИИН РАЙОНОЙ АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ҮДЫН СОМОНОЙ СОВЕДЭЙ СОЁЛОЙ, ХҮН ЗОНОЙ АЖАҺУУДАЛАЙ ХЭРЭГЛЭМЖЭ ХАНГАЛГЫН, ХУДАЛДАА НАЙМААНАЙ, ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГЫН, ГЭГЭЭРЭЛЭЙ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЭЙ, «ЗНАНИЕ» БҮЛГЭМЭЙ ЭХИН ОРГАНИЗАЦИИН ГЭШҮҮДЭЙ

Үдын совхозой ажалшад КПСС-эй ЦК-гай XXVI съездын, КПСС-эй ЦК-гай майн (1982 он) Пленумэй шийдэбэринүүдые бэелүүлэн, газар тариалангай болон мал ажалай продуктнуудые дээшэлүүлхэ талаар байгша ондо зарим тэдэ амжалтануудые туйлаһан байна. Совхозо доторооо тариан болон тэжээлэй муу бэшэ ургаса хуряагдаа, үнгэрэгшэ жэлтэй сасуулбал, энэ жэлэй үбэлжэлгэдэ нинтын малай тэжээл ехээр бэлэдхэгдээ. Гүрэндэ ороохо тариа хуядаха түсэб хоёр дахин үлүүлэн дүүргэгдээ.

Совхозой мал ажалай хүдэлмэрилэгшэд Хяагтын районой Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозой үүсхэлые дэмжэн, 1982—1983 онуудай нинтын малай үбэлжэлые амжалтайгаар үнгэргэхэ, үхэр малаа гарза хохидолдо оруулангүйгөөр түл олоор абаха, малай ашаг шэмые дэшэлүүлэн, үбэлэй һарануудта гүрэндэ һу, мяха үйлэдбэрилхэ хэмжээе нилээд дээшэлүүлхэ уялга абаба.

Совхозой хүдэлмэришэдэй, илангаяа малшадай соёлой, һуудал байдалай эрхэ байдалые һайжаруулха хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдаха юм. Хонишодой ба малшадай байрладаг газарта баннууд бии, һу һаалинин фермэнүүдтэ хуядаа наймаан эмхидхэгдэнхэй, малшадай һургуулиниинь наһа гүйсөөгүй бүхы үхибүүд тухэреэн сүүдхэдэ хүдэлдэг ясли-садуудта байрланхай. Зүгөөр һурагшадыень гүрэнэй тэдхэмжэдэ байдаг интернадуудта ябана. Үдын сомоной Советэй харьяата газар дээрэ дунда, найман жэлэй һургуулинууд, соёлой байшан, үхибүүдэй хүгжэмэй ба спортивна һүргуулинуудай филиалнууд, участково больница, фельдшерскэ хоёр пункт, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын комбинат болон хуядаа наймаанай эмхиннүүд бии.

Бидэнэр, соёлой, хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын, худалдаа наймаанай, элүүрые хамгаалгын, гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэд, «Знание» бүлгэмэй эхин эмхиин гэшүүд нинтын малай үбэлжэлые амжалтайгаар үнгэргэхэ хэрэгтэ өөрынгөө хубитые оруулха зорилготойгоор нимэ соціалис уялганууде ababadbi:

Соёлой, худалдаа наймаанай, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын, элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэд болон лекторнуд совхозой 47 фермэ, гүүртэ болон хонишодой байдаг газарнуудта һарадаа хоёр дахин ябадаг байха.

Соёлой хүдэлмэрилэгшэд болон лекторнуд фермэ, отара бүридэ хөрөөлдөөнүүдые, политинформациинуудые үнгэргэхэ, дайшалхы хуудаһануудые гаргаха, уран һайханэй болон худоо ажахын фильмуудые харуулха, гоцуудые асарна һэгэхэ, уялган бодлгуудта харуулан ойлгуулха хэрэгсэлнүүдые шэнэлхэхэ, ажалай алдар солыг хуудаһануудые, коллективэй ба хүбиин социалис уялганууде шэмэглэхэ хэрэгтэ хабаадаха, фермэ, отарануд болон гүүртэнүүдэй хүдэлмэриин дүнгүүдые сагдаань харуулан ойлгуулха хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадаха байна.

Малшадые соёлой талаар хангалгада дунда ба наймаа жэлэй һургуулинуудай уран һайханай коллективүүд, үхибүүдэй хүгжэмэй ба спортивна һүргуулинуудай филиалнуудай багшанар эдэбхитэйгээр хабаадаха юм.

Медицинын хүдэлмэрилэгшэд эмшэлэлгын ба үбшэнһөө һэргылхэ хэмжээ ябуулганууде саг дарыдань, һайн шанартайгаар үнгэргэнэй, санитарна гэгээрэлэй хүдэлмэриин хэмжээе дээшэлүүлнэй ашаар мал ажалай хүдэлмэрилэгшэдэй дунда үбшэдхэ ушарнуудые үсөөрүүлхэ байна. Малшадай байрладаг бүхы фермэнүүд болон гүүртэнүүд аптечкэнүүдээр хангаглаха. Фермэнүүд, отарануд болон гүүртэнүүдтэ эм дом таһалгаряагүйгөөр асарагдажа байха. Санитарна бюллетеньнүүд саг үргэлжэ гаргаглаха.

Худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэд автолавканууд ай маршрудай графигай ёноор малшадые таһалгаряагүйгөөр хангажа, үргэн хэрэглэлэй ба ехээр хэрэглэгдэдэг эд бараагаар малшадые һайнаар хангадаг болохо байна.

Сомоной Советэй харьяата газар дээрэ байдаг магазинууд үбэлжэлгын үедэ малшадай ажалладаг гуримтай тааралдуулан, өөрынгөө хүдэлдэг сагые ондоо болгоо, малшадые ээлжээнгүйгөөр хангадаг байха.

Хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын комбинадай хүдэлмэрилэгшэд малшадай захилнуудые түрүүшын ээлжээндэ дүүргэхэ.

1982—1983 онуудай үбэлжэлгын үедэ малшадые хангалгые һайнаар эмхидхэхын, тэдэнэй үндэр бүтээсэтэйгээр ажаллаха эрхэ байдал хангахын түлөө социалис мүрысөөндэ оролсохыень республикын хүдөөгэй ажалшадые хангадаг албанай бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ бидэнэр ханданабди.

Социалис уялганууд арадай депутадуудай Үдын сомоной Советэй соёл-гэгээрэлэй, эмхи зургаануудай, элүүрые хамгаалгын, гэгээрэлэй, худалдаа наймаанай, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын хүдэлмэрилэгшэдэй хамтын суглаан дээрэ баталан абтаа, сомоной Советэй сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ.

ТҮРҮҮ БРИГАДА

Онохойн модоной комбинадай Иван Ильич Кузнецовой хүтэлбэрилдэг бригадын гэшүүд коллектив доторхи мүрысөөндэ илажа гараба. Тус коллектив «Забайкаллес» нэгэдэлэй болон ой модоной, целлюлозно-сааһанай, модо болбосоруулгын промышленностиин хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай областной комитедэй дамжуулгын улаан вымпелдэ хүртөө.

И. Н. Кузнецовой бригада юһэн һара хахад соо 180 мянган кубометр модо гэшүүһэнһээнь һалган, хэмжүүрлэн хүрөөдэжэ, жэлэйнгээ түсэб дүүргэһэн байна. Табан жэлэй хоёр жэлэй даабаринешье бригадынхид болзорһоонь урид дүүргэ. Табан жэл соо миллион кубометр модо гэшүүһэнһээнь һалгажа, хүрөөдэхын тулада, мүрысөөндэ хабаадалаг бригада бүхэн жэл соо 200 мянган кубометр модо хүрөөдэхэ болоно. И. И. Кузнецовой бригада энэ жэлдэ 209 мянган кубометрһээ бага бэшэ модо гэшүүһэнһээнь һалгажа хүрөөдэхөөр хараална.

Манай корр.

ТЭМСЭЛ ЭРШЭДЭНЭ

Хүдэри-Сомоной тоһоной заводой коллектив республикын һүнэй промышленностиин нэгэдэлэй предприятинүүд соохоо эгээл түрүүлэн үйлэдбэрини бүхы гол үрэ дүнгүүдээр түсэб нэгэ һарынгаа түсэб дүүргэбэ. Тус коллектив арбан һара хахад соо түсэбһөө гадуур 95 мянган тухэригэй продукци хуядаа. Эндэ тоһо, сыр, сагаан эдеэнэй зүйл буйлуулха түсэбүүд булта улүүлэн дүүргэгдэнэ байна.

СССР-эй байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойн хүндэлэлдэ зорюулагдан дэлгэрһэн социалис мүрысөөнэй ашаар нимэ амжалта туйлагдажа, арбан нэгэдэхи табан жэлэй хоёр жэлэй түсэб болзорһоонь урид дүүргэхын түлөө тэмсэл эршэдэнхэй.

Н. ДАМБАЕВ.

ЭРХИМ АЖАЛШАН

Матрёна Балдуевна Васильева Прибайкалиин тоһоной заводто 1968 онһоо мүнөө болотороо мастераар хүдэлнэ. Матрёна Балдуевна ажалдаа үнэн зүрхэнһөө хандажа, уялга үүргэсэ бэелүүлхын түлөө шадалаараа оролдожо ябадаг заншалтай. Дүй дуршэлтэй ажалай ветеран шадамар бэрхэ хүтэлбэрилэгшэ, мүн эрхим һайн һурган хүмүүжүүлэгшэ гэжэ мэдэгдэнэ болонхой. М. Б. Васильевагай ударидадаг цех һара бүриингөө түсэбые дунда эзэргээр 110—120 процент дүүргэжэ байдаг юм. Продукциингаа шанар һайжаруулха, ажалай бүтээсэ болон үйлэдбэриин ашаг үрые дээшэлүүлхын тула бүхы хүсэ шадалаараа тэрэ оролдоно. Матрена Балдуевна оролдосотой ажалайнгаа түлөө республикын һүнэй промышленностиин нэгэдэлэй захиргаанай зүгһөө олон тоото Хүндэлэлэй грамотануудта хүртэһэн, мүн «Шэн габьяата ажалай түлөө» медаляар, «1974 ондо социалис мүрысөөндэ илагша» гэһэн тэмдэгээр, юһэдэхи табан жэлэй дүнгүүдээр Ажалай Алдар Солын III шатын орденоор шагнагдаһан байна.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

ШЭНЭ ҺОНИН

ТАСС

РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДТЭ

Ноябриин 27-до Москвада РСФСР-эй Верховно Советэй саг үргэлжын комиссинууд хүдэлмэреэ түгэсхэбэ.

Республикын гүрэнэй засагай дээдын органой зубшэн хэлсэлгэдэ ба баталамжада табигдаха Россин Федерациин экономическа болон социальна хүгжэлтын 1983 оной гүрэнэй түсэб, байгша оной түсэбэй хэр бэелүүлэгдэжэ байһан тухай, 1983 оной бюджет болон 1981 оной бюджедэй гүйсэдхэл тухай тоосоое уридшалан хаража үзэһэн дүнгүүд тухай бэлэдхэлэй түрүүлэгшэнэрэй оролгошоноро, министрнүүдэй болон республиканска министерство ба албан зургаануудай бусад харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөон болобо.

Хүдөө ажахын байгша оной түсэбүүд, КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1982 он) Пленумэй эрилтэнүүдэй, Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Ю. В. Андроповой хэлэһэн заабаринууд болон тобшололнуудай ёноор. Эдеэ хоолой программые бэелүүлэгтэй холбоотой хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ зорилгочууд хаража үзэгдөө.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ М. С. Соломенцев зүблөон дээрэ үгэ хэлээ.

(ТАСС).

РСФСР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

РСФСР-эй Министрнүүдэй Советтэ ноябриин 27-до автономито республиканнуудай Министрнүүдэй Советүүдэй, хизаарай ба областной гүйсэдхэхэ комитедүүдэй түрүүлэгшэнэрэй оролгошоноро, министрнүүдэй болон республиканска министерство ба албан зургаануудай бусад харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөон болобо.

Хүдөө ажахын байгша оной түсэбүүд, КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1982 он) Пленумэй эрилтэнүүдэй, Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Ю. В. Андроповой хэлэһэн заабаринууд болон тобшололнуудай ёноор. Эдеэ хоолой программые бэелүүлэгтэй холбоотой хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ зорилгочууд хаража үзэгдөө.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ М. С. Соломенцев зүблөон дээрэ үгэ хэлээ.

(ТАСС).

УРДАХИ ЗОРИЛГОМНАИ ЕХЭ

МАЛАИ ҮБЭЛЖЭЛГЭ— ХАРЮУСАЛГАТАЙ ХАҺА

КПСС-эй ЦК-гай майн (1982 он) Пленум дээрэ баталагдан абтаһан СССР-эй Эдеэ хоолой программые бодото дээрэнь бэелүүлхын тула совхозоймнай хүдэлмэрилэгшэд зохёохы ехэ дэбжэлтэтэйгээр хүдэлжэ байна. Тэдэнэр түрэл оронойнгоо 60 жэлэй ойе ажалай бэлэгээр үгтахын түлөө дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ хам оролсоод, байгша оной нинтын түсэбтэ даабаринне дүүргэхын, үлүүлэн дүүргэхын түлөө тэмсэжэ байна.

Үнгэрһэн жэлэй малай үбэлжэлгын нилээд хүшэрхэн байһаниинь бүгэдэндэ элитэ. Нёдондо республика доторнай хаа хаанагүй ган гасуур боложо, совхозоймнай малшадай ажалда ехэ бэрхэшээл тоҳёолдуулһаниинь хэндэшье мэдээжэ. Нютагтаа бүдүүн болон шэмэтэ тэжээл һураргүй багаар нөөсэлһэндөө, үбэлэй һарануудта ондоо тээгүүр тэжээл бэлэдхэхэ баатай болоо һэмди. Тиин энэ талаар айхабтар ехэ хүдэлмэри хэгдээ һэн. Олон механизаторнуудай, жолоошодой, малшадай оролдоһоной ашаар адууһа мал урда жэлэйхинһээ багаар гарзада орожо, нинтын малай үбэлжэлгэ эмхитэйгээр үнгэрөө бэлэй.

Энэ жэлэй эхиннээ хойшо ажахымнай һаалишад, хонишод, үхэршэд, тугалшад, адуушад ажалаа һайнаар ябуулһандаа нарай түл олоор абаад, бүрин бүтэнөөр түлжүүлээ. Мал ажалай продукци ехээр үйлэдбэрилхые оролдоо гэжэ тэмдэглэхэ байнаб.

Совхознай һу һааха жэлэйнгээ даабарине арбан һарын туршада үлүүлэн дүүргээ. Тодорхойлбол, энэ үнгэрһэн хугасаа соо дун хамта 10.380 центнер һүн һаагдаа гэхэ гү, али жэлэй түсэб —100,7 процент дүүргэгдээ.

Үнгэрһэн арбан һарын дүнгөөр һу, нооһо гүрэндэ худалдаха жэлэй түсэб амжалтатай бэелүүлэгдээ. Тусхайлан хэлэбэл, байгша ондо бүхыдөө 8100 центнер һүн тоһоной заводто тушаагдаха һаа, байгша оной ноябриин 1-нэй мэдээгээр 8770 центнер худалдагдаа гэхэ гү, али түсэб 108 процент дүүргэгдээ. Энээнние нёдондоной энэ үеынхитэй жэшэхэдэ 3 процентээр дээшэлһэн байна. 606 центнер нооһон бэлэдхэлэй пунктда худалдагдаха аад, 716 центнер тушаагдажа, даабаринн дүүргэлтэ 118 процентдэ хүргэгдөө гэхэ гү, али үнгэрэгшэ жэлэйнхиһээ 20 процент ехээр худалдагдаа. Мяха гүрэндэ тушааха түсэб оройдоол 52 процент болонхой. Мүнөө үлэгшэ саг соо жэлэй даабари дүүргэхэ талаар хүдэлмэри үргэнөөр ябуулхые оролдонобди. Эдэ үдэрнүүдтэ шахан таргалуулагдажа байһан гүүртын залуу эбэртэ бодо мал гүрэндэ тушаагдажа эхилхэнь.

Жэл бүри малай үбэлжэлгын үедэ ажахы дотор социалис мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэдэг. Энэшье жэлтэ малшадай дунда мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнхэй. Нёдондоной дүнгөөр совхозой ахалгша хонишон С. И. Петровой даадаг бригадын гэшүүд илажа гараа һэн. Тус коллектив түрүүшынхээ хүрьгалһан зуун эмэ зуһаг бүриһөө 104 хүрьга абажа, гарза хоротогүйгөөр түлжүүлһэн, нооһо хайшалха түсэбөө үлүүлэн дүүргэнэ байна. Тиихэтэ Б. Ж. Жигжитовэй, Б. Л. Будаевай, К. Миндраевагай, М. Цыбикдоржиевагай, залуу хонишон Б. Дугаржаповай хүтэлбэрилдэг бригаданууд ажалдаа баһал амжалтатай. Үнгэрэгшэ үбэлжэлгые гарза хоротогүйгөөр ондо оруулһан хонишодой тоодо Д. Ц. Базаров, А. Н. Братеньков, Ш. Б. Балданов, К. Д. Раднаев, Ц. Э. Эрдынеев болон бусад оролсоно. Мүн эбэртэ бодо мал харуулһалгашадай баһал оролдосотой һайнаар хүдэлдэг, даалгагдаһан ажалдаа үнэн сэдьхэлһээ хандадаг, түсэбтэ даабаринуудаа, социалис уялганууда улүүлэн дүүргэдэг нүхэд юм.

Ажахымнай һу һаалинин хоёр фермэтэй. Эндэ бүхыдөө 700 гаран һаамхай үнеэд тоологдолог. Нэгэдэхи отделениин һүрэй фермэдэ һаагдадаг 500 үнеэн харуулһалгадана. Тус коллективтэ 17 һаалишан, 5 үхэршэн, тэжээл бүйлуулдаг цехтэ 3 хүдэлмэрилэгшэ ажаллана. Тус фермые даагшаар совхозой сууга малшан Д. О. Батуев хүдэлдэг. Энэ коллектив һу һааха ба гүрэндэ худалдаха арбан һарынгаа түсэбые үлүүлэн дүүргэнхэй. Эрхимээр ажаллажа байһан һаалишад гэбэл, Г. К. Масикова, А. Т. Лоскутникова, М. Я. Корнакова, А. Я. Константинова, Е. Е. Тюрикова, Н. Г. Иванова болон бусад болоно. Тэдэнэр энэ жэлэй үнгэрһэн 10 һара соо үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 2237—2023 килограмм һу һааһан байна.

Эндэ партийна бүлэг байгуулагдаад, һайн хүдэлжэ байна. Коммунистнууд И. М. Киреев, А. Г. Засенко, В. М. Брыль гэгшэд тэжээл бүйлуулдаг цехтэ ажаллажа, һайн шанартай тэжээл бэлэдхэнэ.

Малаймнай фермэ болон гүүртэнүүд кадрнуудаар гүйсэд хангагданхай. Тэдэнэрэй байха гэрнүүд, хото хорёонь зааһабарилагдаа. Мүн үбэлжэлгын үедэ малшадые соёлой, медицинын болон худалдаа наймаанай талаар хангаха хүдэлмэри хараада абтанхай.

Манай совхозой малшад Хяагтын районой Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозой мал ажалай хүдэлмэришэдэй, мэргэжэлтэдэй гаргаһан үүсхэлые һайшаан дэмжээд, социалис уялганууде баталан абтаһан. Мүн илажа гарагшадта материальна болон моральна урмашуулганууд зохёогдоно. Мүнөө малшадай дунда зооветеринарна һуралсал ябуулагдажа эхилэгдэнхэй.

Нигэжэ ажахымнай һаалишад, үхэршэд, хонишод, адуушад СССР-эй байгуулагдаһаар 60 жэлэй алдарта ойе ажалай амжалтаар угтахын түлөө бүхы арга боломжоёо элсүүлэн ажаллажа байна.

А. ДОРЖИЕВ,
Мухар-Шэбэрэй районой «Эрдэм» совхозой парткомой секретарь.

КПСС-эй ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕДЬЭЭ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЬЭЭ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЬЭЭ

1945 онһоо КПСС-эй гэшүүн, союзна удхатай тусхайта пенсионер **Леонид Семенович Асеев** үнэн удаан үбшэлһэнэй һүүлээр 69 наһатай болоо ябатараа, 1982 оной ноябриин 28-да наһа бараба гэжэ КПСС-эй областной комитет, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум, Министрнүүдэй Совет үнэгэгы шаналалтайгаар мэдээсэнэ.

КПСС-эй областной комитет | **Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум** | **Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет**

КПСС-эй ЦК-гай майн (1982 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө

ПРЕДПРИЯТИИН ХҮДӨӨ АЖАХЫН ЦЕХ

КПСС-эй ЦК-гай майн (1982 он) Пленумэй баталан абаһан ороной Эдеэ хоолой программые манай леспромхозой коллектив ехэтэ һайшаанан байна. Тиихэ зуура энэ холын хараата зорилгые бодотоор бэелүүлхэ хэрэгтэ хубитаяа заатагүй оруулалсаха уялгатай байһанаа нэгэн һаналтайгаар мэдүүлээ һэн. Энэ талаар арга боломжошье бии гээшэ. Манай коллективэйхид хүдөө нютагта түбхинэнхэй. Район дотороо үни хада байгуулагдаһан хоёр томо совхозууд манай предприятиин хүршэнэр.

Эдэ эзргэлэн оршодог ажалша коллективүүд хоорондоо батаар тогтонижоһон үнинэй харилсаатай, хэрэгтэй сагай болоходо бэе бэедээ алибаа туһаламжа үзүүлэлсэдэг һайн, ёножоһон заншалтай юм. Иимэ хоорондын харилсалга һүүлэй жэлнүүдтэ бүришье үргэдөө гэжэ тэмдэглэлтэй. Ганса үнгэрһэн табан жэлэй туршада манай хүдэлмэришэд Хасууртайн совхозоодо 500 тонно хартаабха хадагалжа боломоор хранилищи, тус тустаа 600 хониной багтаамжатай хоёр байра барижа, совхозодо тушаагаа һэн. Тэрэшэлэн малай тэжээл бэлэдхэлгын, ургаса хүрялгын хүдэлмэриин халуун хаһын хүрэжэ ерэхэдэ, эдэбхитэйгээр туһалдаг байнабди.

Барагдахаяа байһан энэ жэлдэ Хүрбын совхозоо байрын хоёр гэр, 200 үнеэдэй багтаамжатай байра барижа эхилһэн аад, тэдэнээ дүүргэхэ дүтэлжэ байнабди. Эдэ хоёр хүршэ ажахынуудта энэ жэлдэ 6430 центнер үбһэ сабшажа, һүрилжэ, 355 тонно модоной шэлбүүһэ, 147 тонно набшаһата мүшэр суглуулжа үгөө һэмди.

Промышленна предприятинуудта, барилгын эмхинүүдтэ, мүн бусад коллективүүдтэ хамһабариин ажахы эмхидхэжэ, саашадаа хүгжөөхэ асуудалда КПСС-эй ЦК-гай майн Пленум ехэ анхарал хандуулба. Предприятиин хүдэлмэрилэгшэдэй хэрэглэмжые (һүөөр, мяхаар, ундагөөр гэхэшэлэн) манай ОРС-ын магазинууд гүйсэд дүүрэн хангажа шаданагүй. Шухала продуктнуудыг саанаһаа багаар асарагдана. Нютагай дэлгүүр дээрэ эдэ зүйлнүүдэй наймаанда гарадаггүйнь мэдээжэ.

Ушар тиимэһээ предприятиин өөрын хүдөө ажахын һалбаритай гэхэ гү, али цехтэй болохо гэһэн оролдолго гаргажа эхилэнхэй. Энэ талаар Улаан-Удын Ленинэй орденто локомотив-вагон заһабарилгын, мүн Улаан-Удын онһожоруулагдамал цэлэй заводуудай коллективүүд хамһабариин ажахыһаа хүдөө ажахын продуктнуудые ехээр үргэлжэлүүлхэ, эдэ продукциг гүрэндэ худалдаха түсэб, социалис уялганууд бэелүүлхэ тухай асуудалнууд һаяхан Сэлэнгын районой малшадай, партийна, ажахын эдэбхитэйгээр зүблөөн дээрэ үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэ.

— Районой хүдөө ажахын худалмэрилэгшэд КПСС-эй XXVI съездын, майн Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула мүнөө айхабтар ехэ дэбжэлтэтэйгээр, габшагай шангаар ажаллана, — гэжэ Сэлэнгын райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ И. А. Ербанов элидхэл соогоо хэлэбэ. —Байгша ондо ажахынуудта орооно тарьяанай, хартаабхын тэжээлэй ургамалнуудай болон сабшалангай үбһэ ногооной нилээд һайн ургаса өбтөө. Хэрбээ нёдондо район дотор нийтын малай үбэлжэлгын үедэ хэрэгтэй үбһэ тэжээлээр ороидоол 31 процент хангагдаһан байгаа һаань, харин мүнөө жэлдэ тэрээнһээ хоёр дахин ехэ үбһэ тэжээлтэй үбэлжэлгые үнгэргэхэмнай. Зарим ажахынууд бүришье ехэ тэжээлтэй. Жэшээлхэдэ, Тельманэй нэрэмжэтэ совхозойхид һайн шанартай 3,5 мянган тонно үбһэ, 3,1 мянган тонно сенаж ба 8 мянган тонно силос бэлэдхээ. Мүн һолоомо ехээр абтанхай. Үбэлдөө тус ажахын адууһа мал бүхы тэжээлээр гүйсэд хангагдаба.

Бэлэдхэгдэһэн бүхы үбһэ тэжээлые ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ, тон ехэ оролдолго гаргаха хэрэгтэй байһан тухай элидхэлшэ дэлгэрэнгыгээр тогтоһон байна.

Жэлэй дүүрэтэр нилээд ехэ һүн, мяхан гүрэндэ худалдагдаха болоно. Тельманэй нэрэмжэтэ совхозой, XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой һаалишад амжалтатайгаар хүдэлжэ, гүрэндэ һү худалдаха жэлэй түсэбүүдые болзорһоонь урид дүүргэбэ. Мүн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Бүхы адууһа малай ашаг шэмые дээшэлүүлжэ, һү, мяха ехээр үйлэдбэрилэн, эдэ продукци гүрэндэ худалдаха түсэб, социалис уялганууды бэелүүлхэ тухай асуудалнууд һаяхан Сэлэнгын районой малшадай, партийна, ажахын эдэбхитэйгээр зүблөөн дээрэ үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэ.

— Районой хүдөө ажахын худалмэрилэгшэд КПСС-эй XXVI съездын, майн Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула мүнөө айхабтар ехэ дэбжэлтэтэйгээр, габшагай шангаар ажаллана, — гэжэ Сэлэнгын райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ И. А. Ербанов элидхэл соогоо хэлэбэ. —Байгша ондо ажахынуудта орооно тарьяанай, хартаабхын тэжээлэй ургамалнуудай болон сабшалангай үбһэ ногооной нилээд һайн ургаса өбтөө. Хэрбээ нёдондо район дотор нийтын малай үбэлжэлгын үедэ хэрэгтэй үбһэ тэжээлээр ороидоол 31 процент хангагдаһан байгаа һаань, харин мүнөө жэлдэ тэрээнһээ хоёр дахин ехэ үбһэ тэжээлтэй үбэлжэлгые үнгэргэхэмнай. Зарим ажахынууд бүришье ехэ тэжээлтэй. Жэшээлхэдэ, Тельманэй нэрэмжэтэ совхозойхид һайн шанартай 3,5 мянган тонно үбһэ, 3,1 мянган тонно сенаж ба 8 мянган тонно силос бэлэдхээ. Мүн һолоомо ехээр абтанхай. Үбэлдөө тус ажахын адууһа мал бүхы тэжээлээр гүйсэд хангагдаба.

Бэлэдхэгдэһэн бүхы үбһэ тэжээлые ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ, тон ехэ оролдолго гаргаха хэрэгтэй байһан тухай элидхэлшэ дэлгэрэнгыгээр тогтоһон байна.

Жэлэй дүүрэтэр нилээд ехэ һүн, мяхан гүрэндэ худалдагдаха болоно. Тельманэй нэрэмжэтэ совхозой, XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой һаалишад амжалтатайгаар худалжэ, гүрэндэ һү худалдаха жэлэй түсэбүүдые болзорһоонь урид дүүргэбэ. Мүн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Бүхы адууһа малай ашаг шэмые дээшэлүүлжэ, һү, мяха ехээр үйлэдбэрилэн, эдэ продукци гүрэндэ худалдаха түсэб, социалис уялганууды бэелүүлхэ тухай асуудалнууд һаяхан Сэлэнгын районой малшадай, партийна, ажахын эдэбхитэйгээр зүблөөн дээрэ үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэ.

— Районой хүдөө ажахын худалмэрилэгшэд КПСС-эй XXVI съездын, майн Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула мүнөө айхабтар ехэ дэбжэлтэтэйгээр, габшагай шангаар ажаллана, — гэжэ Сэлэнгын райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ И. А. Ербанов элидхэл соогоо хэлэбэ. —Байгша ондо ажахынуудта орооно тарьяанай, хартаабхын тэжээлэй ургамалнуудай болон сабшалангай үбһэ ногооной нилээд һайн ургаса өбтөө. Хэрбээ нёдондо район дотор нийтын малай үбэлжэлгын үедэ хэрэгтэй үбһэ тэжээлээр ороидоол 31 процент хангагдаһан байгаа һаань, харин мүнөө жэлдэ тэрээнһээ хоёр дахин ехэ үбһэ тэжээлтэй үбэлжэлгые үнгэргэхэмнай. Зарим ажахынууд бүришье ехэ тэжээлтэй. Жэшээлхэдэ, Тельманэй нэрэмжэтэ совхозойхид һайн шанартай 3,5 мянган тонно үбһэ, 3,1 мянган тонно сенаж ба 8 мянган тонно силос бэлэдхээ. Мүн һолоомо ехээр абтанхай. Үбэлдөө тус ажахын адууһа мал бүхы тэжээлээр гүйсэд хангагдаба.

Бэлэдхэгдэһэн бүхы үбһэ тэжээлые ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ, тон ехэ оролдолго гаргаха хэрэгтэй байһан тухай элидхэлшэ дэлгэрэнгыгээр тогтоһон байна.

Жэлэй дүүрэтэр нилээд ехэ һүн, мяхан гүрэндэ худалдагдаха болоно. Тельманэй нэрэмжэтэ совхозой, XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой һаалишад амжалтатайгаар худалжэ, гүрэндэ һү худалдаха жэлэй түсэбүүдые болзорһоонь урид дүүргэбэ. Мүн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Бу-

МАЛАЙ ҮБЭЛЖЭЛГЭ — ХАҺЮУСАЛГАТАЙ ХАҺА

ТҮСӨБ ДҮҮРГӨХӨ — ПАРТИЙН ХУУЛИ

лагай, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой Дээдэ-Юреөгэй фермэнүүдэй коллективүүд ажалай эрхим үльгэр жэшээ харуулна.

Гэбэшье зарим ажахынуудай зооветмэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэд һү һаалиие дээшэлүүлхэ, сагаан эдеэ ехээр худалдаха хэрэгтэ биратай анхарал хандуулнагүй. Сэлэнгын, «Бестужевский» совхозуудта, «Эрдэм» колхозодо үбэлжэлгын эхинһээ хойшо һү һаалиинь эрид доошолһон байна. Эдэ ажахынуудай һаалиин гүүртэнүүдэй мал бүри һая болотор үбэлэй рационоор эдеэлүүлэгдээгүй, гол түлэб бэлшээридэ ябаа, зарим фермэнүүдэйнь тэжээл буйлуулдаг цехүүд мүнөө болотор худэлгэгдөөгүй байба.

Тиигэжэ һү һаалиин фермэнүүдтэ эмхидхэлэй худэлмэриин һуларһан, ехэ һүнэй түлөө тэмсэлэй эүндөө табигдаһан, социалис мүрысөөнэй мартагдаһан ушарһаа һүүлэй үедэ бага продукци абтадаг болоно. Тусхайлбал, октябриин үнгэрһэн һүүлэй 10 хоногойхидо орходоо ноябриин түрүүшын арбан үдэртэ районой дотор 6 процентээр бага һүн һаагдаа. Фермэнүүд дээрэхи ажалые эрид һайжаруулха тушаа тодорхой хэмжээнүүд дары абтаха ёһотой.

Гүрэндэ мяха тушааха жэлэй түсэбэй дүүргэлтэ гайтай байдалда оронхой. Район дотор мяха худалдаха жэлэй түсэб 71 процент бэелүүлэгдэзд байна. Нёдондоной энэ үеынхидэ орходоо 3465 центнерээр бага мяхан тушаагдаа. «Бестужевский», Сэлэнгын совхозууд, «Эрдэм», Ленинэй болон Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозууд бүришье ехэ гэзгдэлдэ ороо. Юуб гэхэдэ, эдэ ажахынуудта түл үсөөнөөр түлжүүлэгдэһэн, эхэ мал олоор һубайруулагдаһан, гарза ехээр гаргагдаһан байна бшуу. Тусхайлбал, Сэлэнгын совхозодо нёдондонойхидо орходоо энэ үе соо эбэртэ бодо малай гарзалалга 56 процентээр, хонидой гарза хороло — 44 процентээр ехэ болоо.

Гэхэтэй хамта мал шахан таргалуулха худэлмэри биратай эмхидхэгдэнэгүй. Жэшээлхэдэ, Кировэй нэрэмжэтэ совхозой мяханда тушаһан эбэртэ бодо малай түс бүриин шэгнүүр оройдоол 250 килограммда хүрэһэн байна. Тиихэдэ тушаагдаха малые шахан таргалуулха хэрэгтэ анхарал табигданагүй.

Тэрэшэлэн хүн зоной хубиин ажахынуудһаа мал худалдан абаха худэлмэриие нютагай Советүүдэй зарим гүйсэдкомууд ёһоор эмхидхэнэгүй, энээндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсанагүй гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ.

Элидхэл тушаа үгэ хэлэлгэдэ Сэлэнгын совхозой директор Б. Аюшиев, XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ А. Никитин, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ В. Цыденов гэгшэд хабаадалсаба.

— Манай коллектив СССР-эй байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойе эрхимээр угтахын тула үйлэдбэриингөө даабаринуудые болон социалис уялгануудаа амжалтатайгаар бэелүүлжэ байна, — гэжэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Булагай фермые даагша Т. Дашинимаева хэлэбэ. —Энэ жэлдэ бидэ үнөөн бүриөөө 2200 килограмм һү һааха гэжэ шиидээ һэмди. Абтаһан социалис уялганууд үлүүлэн дүүргэгдэхэ гэжэ мүнөө найдамтайгаар хэлэхэдэ болоно. Үнөөн бүриөөө дунда зэргээр 2700 килограмм һүн лаб лэ һаагдахань. Манай фермын түрүү һаалишад Д. Очирова, Ц. Мункуева, А. Бадмацыренова гэгшэд эрхимээр ажаллана. Гэхэтэй хамта бии байгаа арга боломжонуудная үшөөл хүсэд хэрэглэгдэнэгүй. Манай хүдэлмэридэ бага бэшэ дутагдалнууд бии. Жэшээлхэдэ, малаа сентябриин эхинһээ байлгажа, үбэлжэлгын гүримаар эдеэлүүлхэ, харууһалха ёһотой байгаабди. Теэд тэжээл буйлуулдаг цехнай мүртэй худэлгэгдөөгүй. Уһа бүлэдэг бүлүүр саг болзортоо заһабарилгдаагүй байшоо. Сүүдхэ бүри 6 тонно һолоомо гидролизно аргаар буйлуулхын орондо мүнөө хахадыень арай-шамай буйлуулнабди. Үнеэдые удэрэй гурба дахин һааха аргагүй болоод байнабди. Тиихэдэ байра байдалнай мүнөө үеын эрилтэдэ хүрэнэгүй. Хото хорёонууд мууса заһабарилгдаа. Колхозой зооветмэргэжэлтэд, инженернэ албан малшадай ажалда анхаралаа биратай хандуулнагүй. Электрын элшын таһалдахада, үнеэдэй үбшэлхэдэ, саг зуурын туһаламжын ерэхые хэдэн хоногой туршада хүлеэхэ баатай болонобди. Малай үбэлжэлгые эмхитэйгээр үнгэргэхэ хэрэгтэ жэжэ юумэн гэжэ байдаггүй. Автолавкаһаа эхилээд, малшадые хангаха хэрэг манай эндэ мүн лэ эрилтэдэмнай харюусанагүй. Зүгөөр үндэ ямба хүлеэгээд байнгүй, харин өөһэдөө ажалдаа бэе үгэжэ, хамаг шадалаараа худэлхэ гэжэ оролдонобди. Үбэлжэлгын үедэ һү ехээр абаха талаар Хяагтын районой Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозойхидой жэшээгээр манай коллектив район соогоо үүсхэл гаргаад, долоон һара соо үнеэн бүриөөө 1400 килограммһаа бага бэшэ һү һааха зорилготойгоор ажаллана. Мяха тушааха талаар районой, манайшье колхоз шахардуу байдалда ороо. Тэрэниие ойлгожо, манай коллективэй малшад үмсынгөө дүрбэн үзэр, гурбан гахай колхозой мяха тушаалгын түсэбтэ оруулаг, гүрэндэ худалдахань. Манай жэшээгээр хубиингаа ажахын зарим үлүү малаа түсэбтэ оруулан тушаахыень районой малшадта ханданабди.

Зүблөөн дээрэ XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой Залаагай фермын һаалишан Т. Закирова, Кировэй нэрэмжэтэ совхозой Доодо-Бүхэнэй болон Дунда-Бүхэнэй фермэнүүдэй даагша Д. Бальчинова, П. Буерачный гэгшэд һүнэй болон мяханай үхэр мал үсхэбэрилгые шэнэ хэмжээндэ хүргэхэ тухай һанамжануудые хэлэлгэ байна.

КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, партийн Буряадай обкомой нэгдэхи секретарь А. У. Модогоев зүблөөндэ хабаадажа, дэлгэрэнгы үгэ хэлэбэ. Түсөө заатагүй дүүргэгдэхэ ёһотой гэһэн эрилтэ зүблөөндэ хэлсэгдэһэн асуудалай гол ухань болоо. Газар, техникэ болон бүхы түрэлэй эхэ мал ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхэ социалис мүрысөөе үнэхөөр олониитын болгохо, түсэбэй түлөө тэмсэлые нангин хүүли болгохо зорилго хүн бүхэнэй урда табигдаха ёһотой.

Н. НАМСАРАЕВ,
манай корр.

Сэлэнгын район.

УЛААН-УДЫН ЛОКОМОТИВ-ВАГОН ЗАҺАБАРИЛГЫН ЗАВОДОЙ ТОКАРЬ АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ ПЕСКОВ ҮДЭР БҮРИННИГӨӨ ТҮСӨБ 120 ПРОЦЕНТ ҮЛҮҮЛЭН ДҮҮРГЭЖЭ БАЙДАГ ЮМ. ТЭРЭ 1953 ОНЬОО ХҮДЭЛЖЭ БАЙДАГ ДҮРШЭЛ ЕХЭТЭН ХҮДЭЛМЭРИШЭН ГЭЖЭ ТООЛОГДОДОГ. ТЭРЭЭНЬЭЭ ГАДУУР АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ МЕХАНИЧЕСКА УЧАСТОГАЙ БРИГАДИР, БЭРХЭ АГИТАТОР ЮМ, КОММУНИСТ А. ПЕСКОВ -ЗАЛУУ ХАЛААНДА ЖЭШЭЭ ХАРУУЛМААР ХҮДЭЛНЭ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ТОКАРЬ А. И. ПЕСКОВ.

В. МҮЛЛЕРАЙ фототекст

МЭРГЭЖЭЛТЫН ЗҮБШЭЛ

З. ЯМАРААР ТҮХЕЭРБЭЛ ЗОХИД БЭ?

Элдэб янзын тэжээл буйлуулха, шанаржуулха цехүүдые бариха проектын хэдэн вариантые эндэ дурадханабди.

Жэшээнь, нэгдэхи вариантын ёһоор цехэй байра утааша, хүндэлөөшэ 18×12 метр талмайтай байха болоно. Эндэ һолоомо болон бусад будуун тэжээл харшэхэ ИРТ-165, баһа нэгэ ИГК-306 түхэлэй түхеэрэлгэ, харшэгдэнэн һолоомые С-7 түхэлэй запарник руу хэжэ, тэндэнээ гаргаха ТКС-6 түхэлэй транспортёр, тэжээл суглуулха 24 кубометрэй хоёр бункер, талха тарьяанай зүйл үйрүүлхэ түхеэрэлгэ тодхогдоно.

Нимэрхүү түхеэрэлгэгэй тэжээлэй цех Мухар-Шэбэрэй районой «Эрдэм» совхозодо хүдэлгэдэг.

Энэ тэжээл ямар гүримаар буйлуулагдаһаа гэхэдэ, харшэгдэнэн һолоомоной запарник соо хэгдэжэ дүүргэгдэд банхадань, түсхай химическэ зүйл шэмэтэй уһан тэрэндэ холигдоно, хүдхагдана, үйрүүлэгдэнэн талха тарьяанай зүйл нэмэгдэнэ. Тиигээд досоонь халуун уурал оруулагдажа, һолоомо дэбтээгдэнэ, эһээгдэнэ гээшэ. Энэнь 3—4 час соо буйлуулагдажа бэлэн болгогдодог юм.

Энэ цехтэ шэнгэн тэжээл буйлуулха линиг бии. Тэрэнь ямар гүримаар хүдэлнэб гэхэдэ, ороонон түрүүн бункер соо хэгдээд, тэндэнээ шнековэ транспортёроор дамжан, КДУ-2 түхэлэй түхеэрэлгэдэ орожо үйрүүлэгдэнэ. Удань хүсэтэй агаараар түрилгдэжэ, сорго соогуур дамжан, эһээдэг амһарта соо оруулагдана. Энэн соо халуун уурала, уданда дэбтээгдэд, эһээгдэд, үшөө элдэб шэмэтэ бодосуулаан шанаржуулагдаһан бэсэрээ фермэ, гүүртэнүүдтэ зөөгдэдэг юм. Талха тарьяанай зүйл эһээжэ, шэнгэн тэжээл —бурдуг буйлуулха нимэ түхеэрэлгэнүүд Сэлэнгын, Саяанай, Хэжэнгын, «Георгиевский» совхозуудта үнинэй хэрэглэгдэдэг. Тиимэ түхеэрэлгэнүүдые Мал ажалай машина бүтээлгын министерствын Сэлэнгын завод бүтээхэ ёһотой юм.

Баһал энэ цехтэ хэмэл аргаар һүн тэжээл бэлдэхэ АЗМ-0,8 түхэлэй агрегат тодхоогдодог. Хэмэл һүн тэжээлдэ ямар зүйлнүүд ороноб гэхэдэ, горохой гурил, шэнинсын талхан, тэжээлэй хуурай дрожжи, мяха-яһанай гурил, обёосой талхан, нарин сэсэгэй эдеэнэй шахадаһан, ешмээнэй талхан, мел, дабһан, загаһанай тоһон, саахар, эм домой зүйл, микрободосуулд холигдоно.

Нимэ хэмэл һүн тэжээлые нарай малда үүлгахада экономическа талаараа ехэ ашаг үрэтэй байна.

Тэжээл буйлуулха цехэй проектын хоёрдохи вариантынь түрүүшынхиинээ ехэшье илгаагүй. Эндэ һолоомо харшэхэ, буйлуулха линидэ С-12 түхэлэй 3 запарник тодхогдоно. Харшэгдэнэн һолоомо түсхай шнековэ транспортёроор дамжуулагдан, запарнигуудта адхагдадаг юм. Нимэ линии Улаан-Удын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозодо хэрэглэгдэнэ. Тиихэдэ үбэлэй хүйтэндэ транспортёрой хүрэшэхэгүйн тула тэрэниие байра соо тодхобол зохисотой. Һолоомодо холигдоохо талха тарьяанай зүйл БСК-10 түхэлэй бункер соо сугларна.

Мүн энэ цехтэ шэнгэн тэжээл (бурдуг), хэмэл һүн тэжээл (кисель) буйлуулха түхеэрэлгэнүүд байха ёһотой.

Нэгэ газарта олон үхэр мал байлгадаг, томодхогдоһон фермэтэй ажахынуудта тэжээл буйлуулха үшөө нэгэ нимэ цехэй проектын вариантые дурадхахаар. Утааша, хүндэлөөшэ 18×15 метр талмантай байра барнад, досоонь һолоомо дэбтээхэ С-12 түхэлэй 4 запарник, шэнгэн бурдуг эһээхэ үшөө 3 запарник, БСК-10 түхэлэй 4 бункер тодхогдоно гээшэ.

Энэ цех нүгөөдүүлнээ юугээрээ илгаатай байхаб гэхэдэ, тэрэндэ тэжээл ашаха, буулгаха дулаан тамбур-байра хэгдэдэгүй, досад оньһон түхеэрэлгэнүүдынь нүгөөдүүлдээ адлирхуу байха.

Будуун болон шэнгэн тэжээл, мүн хэмэл һүн тэжээл буйлуулха томодхогдоһон эдэ цехүүдтэ бүхы оньһон түхеэрэлгэнүүдые дүүрэн хүсэндэнь хүдэлгэжэ шадаа һаа, бии байнан үбһэ тэжээлые шэмэ, шанар һайнтай болгожо, ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ арга олгогдохо байна. Энээнэй ашаар, нэгдэхээр, бүхы адууһа малай ашаг шэмэшье эрид дээшэлүүлэгдэхэ байна. Хоёрдохёор, бэе бэеһээ холо байдаг олон фермэнүүдтэй ажахынуудта томодхогдоһон, гүйсэд оньһожоруулагдаһан цех барихада, эсэстээ экономическа талааараашье ашаггай боложо үгэхэ зэргэтэй. Юуб гэхэдэ, мүнөө олохон колхоз, совхозуудта, жэжэ гүүртэ, фермэ бүхэндэ халуун уурала һолоомо дэбтээхэ, бурдуг бэлдэхэ, үна алаха, байра соо дулаа үгэхэ элдэб багахан котельнэ, кухни гэхэ мэтые байлгахада нилээд ехэ түлишэ, зайн ганлай элшэ хүсэн, хүнэй ажал үлүү гаргашалагдаха бшуу.

Тиимэнээ томодхогдоһон, оньһожоруулагдаһан цех барихада мүнгэ, зөөриин горитой гаргашалагдахашье һаань, олохон ажахынуудта тэрэниие барижа эхилэнхэй. Жэшээнь, Түнхэнэй районой колхоз, совхозуудта энэ жэлдэ тэжээл буйлуулха томодхогдоһон түхэлэй 4 цех шинээр баригдаа. Мүн ерэхэ жэлдэ үшөө 3 иимэ цех баригдахаар хараалагдана. Илангаяа үхэр мал олоор үсхэбэрилдэг тэндэхи Ленинэй нэрэмжэтэ колхозодо, Саяанай совхозодо энэ табан жэлэй өмнө болотор томодхогдоһон хоёр-хоёр цех баригдаха ёһотой.

Адууһа малай эдихэ тэжээл буйлуулха цехүүдэй барилгые КПСС-эй ранком, райгүйсэдком, арадай хиналтын комитет саг үргэлжэй хиналтада абанхай.

Гэхэтэй хамта шэнжэлгэхэжэ үзэхэдэ, Улаан-Удын районой олонхи ажахынуудта тэжээл буйлуулха мүнөө үеын эрилтэдэ харюусамаар нэгэшье цех үгы.

Республикын бусадшье районуудай ажахынуудта бүхы үбһэ тэжээлые нэгэ газарта суглуулжа хадагалха, буйлуулха, мүн һолоомо, талха тарьяа болон бусад тэжээл шанаха, эһээхэ, шанаржуулха бүхы оньһон түхеэрэлгэтэй түбэй цехүүдые бариха хүдэлмэрине үргэнөөр ябуулха саг ерээ гэжэ һанагдана.

А. ДОРЖИЕВ,
Буряадай НИИСХ-ын ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ, техническэ эрдэмэй кандидат.

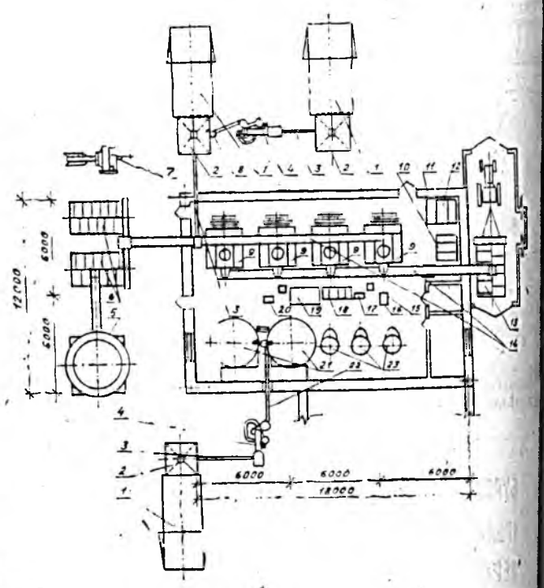

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: тэжээл буйлуулха томодхогдоһон цехэй схемэ. (Нэгэдэхи вариант).

1—тэжээл адхаха хоорбо, 2—ороонон тарьяа хэхэ бункер, 3—ШВС-40М түхэлэй шнековэ транспортер, 4—тэжээл үйрүүлхэ КДУ-2 түхэлэй түхеэрэлгэ, 5, 6, 7—бүдүүн тэжээл харшэхэ, худахаа ИРТ-165, ИТК-30, КТУ-20 түхэлэй түхеэрэлгэнүүд, 8—циклон, 9—һолоомо дэбтээхэ С-7 түхэлэй запарнигуд, 10—микро-нэмэлгэ зүйл хадагалха хайрсаг, 11, 12—известь худахаа баагууд, 13—тэжээл хубаарилха КТУ-10 түхэлэй тэргэ, 14—бэлэн болгогдоһон тэжээл ашаха транспортёр, 15, 16—стол болон багахан шэгнүүр, 17—юумэ үйрүүлхэ БДМ түхэлэй түхеэрэлгэ, 18—элдэб холисо хадагалха амһарта, 19—һу юулэхэ бак, 20, 21—һүн болон бусад шэнгэн зүйл худахаха бүлүүр, 22—агаарай ябаха хоолой, 23—хэмэл аргаар һүн тэжээл буйлуулха АЗМ-0,8 түхэлэй түхеэрэлгэ.

БАРГАЖАНАЙ РАЙОНДО

КОЛХОЗНИГУУД БАЯРТАЙ

Районой «Путь Ленина» колхозойхидто ажалайнь халуун хаһа оронхой. Хаб загаһа агналга эхилжэ, ангуушад тухагүй. Ангуушадай звено бүхэн 150 хаб загаһа бариха түсэбтэй юм. И. С. Кузнецовой, А. А. Мамаковай ударидадаг звенонуд мүнөө тус тустаа 37-55 хаб загаһа олзолонхой.

Энэ ажахын үнэгэ баридаг фермын коллектив мүн лэ һайн худэлжэ байна. СССР-эй 60 жэлэй ойн хүндэлэлэй социалис мүрысөөнэй манлайда ан үсхэгшэд Т. Н. Резникова, В. Г. Меньшикова дабшана. Тамара Николаевна. Вера Георгиевна хоёр тус тустаа 420—420 толгой үнэгэ тэжээхэ түсэбөө 470 толгойдо хүргэжэ, эрхим шанартай арһа тушаажа шадаа.

Колхозой загаһашадшье мүн лэ үндэр дүнгүудые туйлана. 3410 центнер жэлэйнгээ түсэбые тэдэ дүүргэхэ болонхой. 3050 центнер загаһан тушаагдаад байна.

ГАБШАГАЙ АЖАЛААРАА СУУРХАНА

Баргажанай леспромхозой Гусихын модоной баазын коллектив жэлэй эхинһээ абаһан ажалайнгаа эршые һуладхангүй, габшагай шангаар ажаллажа байнхай. ССР Союзай 60 жэлэй жабхаланта ойн һайндэрые нэрэтэй түрэтэйгөөр угтахын түлөө тус коллектив бусадта эрхим жэшээ харуулан худэлнэ. Жэлэй түсэбөөр 69043 кубометр модо бэлэдхэхэ һаа, энэ түсэбөө 80200 кубометртэ хүргэнхэй. А. А. Грязинай, С. Н. Шустовай, В. Ю. Кустовай болон А. А. Шалониной хүтэлбэриндэг бригадануд үндэр бүтээсэтэй ажалаараа коллективэйнгээ амжалтануудые арьбадхана.

В. МЕНЬШИКОВ.

Зураглал

ЖАРГАЛТАЙ ХҮН

Хүдэлмэришэдэй хамтын суглаан тулэг дундаа байба. Гүрэндэ хүдөө ажахын продукци худалдаха түсэбөө дүүргэхын, үлүүлэн дүүргэхын, түлөө ажажа ажаллаха тухай шанга хөөрэлдөөн боложол байгаа һэн. Энэ үедэ набтархан нюргатай, сула бэетэй, буурал һаншагтай нэгэ хүн бодожо, «Намда үгэ үгыт» гэжэ суглаанай түрүүлэгшэдэ хандаба. Зал соо булта абяа шэмээгүй болошобо.

— Совхозой түрүү хонишон Михаил Аюшеевича үгэ үгтэнэ, — гэжэ суглаанай түрүүлэгшэ сонсохобо.

— Бидэнэр мяха, һү, нооно ехээр абадаг болохын тула үбһэ тэжээл ехээр бэлдэдэг болохо ёһотойби. Жэл бүри, суглаануд дээрэ энэхэн тухай хэлсэгдэдэг, теэд юундэшьеб, мүртэй юумэн хэгдэнэгүй. Хоохон лэ хөөрэлдөө хэдэг заншалтай байнабди,— гэжэ үгэ хэлэгшэ зог татан, зал соо һуугшадые хараад абаба.

Тиихэдэнь «Зүбөө, зүб. Саашань!» гэжэ Нэгэ эхэнэр шангахан хоолойгоор дэмжээдхибэ.

— Саашань гэхэдэ, Дабаатын, Таһархайн горхонуудай уһые хэрэглэжэ шадаал һаа, үбһэ тэжээлээр дутахагүйбди. Аяар хоёр мянган гаран гектар газар уһалагдадаг болохо һэн, — гэжэ тэрэ үргэлжэлүүлбэ. Урдань уһалалгын ханаабуудые татаха хүсэ шадал манайда байгаагүй. Зүгөөр мүнөө трактор, оньһон техникэ элбэг болоо. Энэ худэлмэрине хэжэ шадаха дүүрэн арга боломжотойбди гэһэн тэрэнэй дурадхалые бултадаа һайшаажа, суглараг-шад альга ташалгаар үдэшэбэ...

Түрүү хонишон байһан, мүнөө луговодоор ажалладаг, Михаил Аюшеевич Доржиев нютаг нуга, ажал худэлмэри тухайгаа һабагша татан аалиханаар хөөрэнэ.

— Манай эндэ Улаан Эрхирик, «Парижская коммуна», «Улаан малшан», «Арбижал», болон бусад олон колхозууд байһан юм. Мүнөө эдэ олон ажахынуудай эзэлдэг газар дээрэ манай Эрхирэгэй совхоз оршоно. Эндэ, Арбижалда, түрэжэ, хүлөө дүрөедэ, гараа ганзагада хүргэһэн тула эдэ ажахынуудай хүгжэлтэдэ шадаха зэргээрээ хабаадажа, хамтын ажалай баялгые арьбадхасажа ябаһан хүм, — гэжэ Михаил Аюшеевич хэлээ һэн.

Энэнышье зүб ааб даа. Тэрэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ Улаан-Удын 10-дахи нүргуулиин 7 класс дүүргэһэн юм. Тиигээдшье Михаил түрэл нютаггаа ажаллажа, фронтдо эдеэ хоол, хубсаһа хунар эльгээхын тула эхэнэрнүүд болон гэртээ үлэгшэдтэй хамта нилэлта шэрээлсэһэн хүнүүдэй нэгэн болоно.

Түрүүшээр элдэб ажал хэжэ ябаа. Үбһэ тэжээл бэлдэлсэхэ, түлеэ залһа зөөхэ гэхэ мэтэ ажал барагдаха һэн гү даа. Нэгэтэ совхозой директор М. А. Доржиевые контородоо урижа, «Совхозойнгоо эрье хонидые танда даалгаха гэжэ шиидээбди. Та яһала бүхэриг бэрхэ, ямаршье ажалһаа тунхарихагүй хүн байнат» гээ һэн. Михаил Аюшеевич хонин ажалай бэрхэшээлнүүдые тухайлаад байбашье, арсаагүй бэлэй. Тиигэжэ тэрэ түрэл Арбижал нютагайнгаа аяар 1000 шахуу эрье хонидые даажа абаба.

— Түрүүшээр ядалсагдаһаншье байха. Миниий хани нүхэр Цыден-Долгор намһаа нэгэшье дутангүй ябалсадаг һэн. Тиигэжэ ажалдашье амжалта туйлагдаһан байха,— гэжэ Михаил Аюшеевич мүнөө хөөрэдэг.

Амжалта өөрөө ерэдэггүй. Даажа абаһан хонидоо тобир тарганаар түлжүүлхын, гүрэндэ нооно тушааха түсэбөө үлүүлэн дүүргэхын тула залуу хонишон ехэ оролдолго гаргаа, бэрхэшээлнүүдые тэсэмгэ

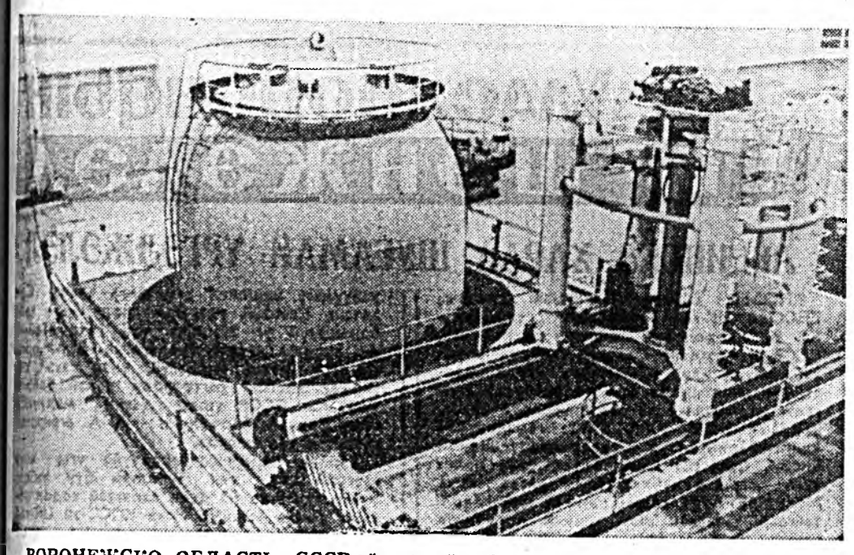

ВОРОНЕЖСКО ОБЛАСТЬ. СССР-эй 30 жэлэй ойн нэрэмжэтэ Нововоронежско атомна электростанци совет ядерна энергетикыи түрүү томо предприяти юм. Арбадахи табан жэлэйхитэй сасуулбал, энэ табан жэлдэ электрын элшэ хүсэ үйлэдбэрилгэ 30 миллиард киловатт-часаар дээшэлхэ байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: реакторна залай нэгэ участок.

ТАСС-ай фото.

РЕЛЬС ДЭЭГҮҮР ЗУРЫГАА АВТОПИЛОТ

МЕТРОГОЙ ПОЕЗДЫН машинист, тэрэнэй туhалагша бүхы захиралтануудые, приборнуудай болон дохёонуудай харуулhаниие дабтан хэлэдэг гуримтай. Хатуу шанга иимэ эрилтэ метрогой худэлжэ эхилhэн сагhаа хойшо заншанхай. Зүгөөр нэгэ хүнэй гансаарханаа жолоододог метрогой поезднууд улам бүри олон болножо байнхай. Тезд яабаб, хуушанай, тиийнэн мүртөө зохид hайн гурим эбдэгдэбэ гээшэ гү? Огто үгы ааб даа. Поездые урдынхидаал мэтэ хоёр хүн жолоодоно бшуу. Имагтал машинистын туhалагшаар... робот худэлдэг болоо.

Скоростиинь тааруулха, мүн поездые байлгаха гол худэлмэрииень, тодорхойлон хэлэхэдэ, робот дүүргэдэг байна. Скоростиинь автоматическа ёhоор тааруулдаг оньhон (АРС) хүнэй хэдэг худэлмэриие хинан шалгадаг, хэрбээ ямар нэгэн юумэ хэхэеэ мартажарёо hаань, тэрээниинь hануулдаг, энэ хүнэйнгөө бэеынь элүүр энхэ байдалай хойноhоошье адаглан харадаг юм. Тобшоор хэлэхэдэ, самолёт соо автопилот юу хэдэг бэ, тон тиимэрхүү худэлмэриие дүүргэдэг байна.

АРС-эй бии болохотой хамта метрогой шэнэ вагонуудшье бии болоо. Москва шадарай Мытищинскэ машина бүтээлгын завод тэдэниие гаргадаг юм. Газаа талhаань харабал, хуушан хэбээрээ үлэhэн янзатай. Имагтал газаа талhаань ааб даа. Машинистын худэлдэг эрхэ байдалые хубилгаhан автоматика ба телемеханика Түрүүшын вагоной байра дээрээ байгаашье hаань, вагонуудые туршадаг ба тааруулдаг тусхай стендүүдэй туhаламжаар тэрээниие ямаршье скоростёор ябуулжа болохо байгаа юм.

АРС тухай бүхы завод дуулаhан байгаа. Тэрээн тухай олохон хуааалан зохёогшод, тэрэ тоодо залуу электрик Лев Карулин бодомжолhоншье байгаа. Энэ хүбүүн туршалгын таhагта худэлдэг байжа, дуратай дурагүйшье hаа, тэрээн тухай саг үргэлжэ шэбшэдэг hэн. АРС системые шалгаха бүлэг тухай түрүүшын, саарhан дээрэхи бодолые заводой хүтэлбэрилэгшэд hайшаhан юм. Ахамад конструкторай таhагай дэргэдэ тусхай лаборатори байгуулбад.

Метропоездын гол вагониие туршахын тулада түхеэрэгдэhэн стенд гээшэмнай нэгэ хэдыхэн багашаг үргэлжэ приборнууд болоно. Эдэ приборнуудые нэгэ хүн гансаарханаа нэгэ газарhаа ондоо тээшэнь ядамаггүйгөөр абаад ябашаха байха. Тэдэниие нэгэ хүнэй залан жолоодоходошье урматай: тэдэнь аятай зохид юм, шухала хэрэгтэй болоhон мэдээсэлые абаhаар саг дары үгэдэг, эбдэрhэн газарыень гү, али алдуутайгаар үгтэhэн дохёонуудые түрүүлээдхидэг.

— Манай зохёохы ажалтанай бригадын вагонуудые туршахын тулада байгуулhан бүхы приборнууд онсо ёорсэ шэнжэтэй, — гээд Карулин хэлэнэ. — Зүгөөр адлирхуушаг юумэн бүхы вагонно депонуудта бии ааб даа. Харин тэдэнь адар дэрагар байдаг лэ даа. Жэшээлхэдэ, Московско метрополитен соо тиристорно регуляторые туршахын тулада аппаратура ашаалhан вагоной мантан томо тэргэ хараа hэм. Харин манайда иимэ худэлмэриие бишыхан нэгэ прибор хэдэг юм.

Стол дээрэ табяатай уран гоё хайрсагхан тээшэ Карулин заагаа hэн. Багахан хэмжүүртэй энэ прибор хадаа залуушуулай «НТТМ-82» гэжэ научно-техническэ уран бүтээлэй Түбэй выставкын гол экспонадуудай нэгэниинь болоhон байба. Тэрэниие Карулин ухаалан зохёогоод, урлан бүтээhэн байгаал даа.

Анатолий БАРАНОВ.

✱ 1982 он НОЯБРЬ ✱

ҮРЭЖЭЛТЭ ШУЛУУН

АРТИКТУФ гэжэ комбинат юрэ бусын продукци— туфова ба вулканическа бутархайнуудые — Арменийн олохон ажахынуудта ябуулжа эхилбэ.

—hэрхигэр hүбэлиг материалнууд шэнгэн бодосые hайнаар ябуулдаг тон нарин hүбэтэй юм,—гэжэ шулуун ба силикадуудай институдай лабораториие даагша профессор З. Ацагорцян мэдээсэбэ. — Эдэ hүбэнүүд соогуурнь уhан нишэ тиишээ үргэлжэ урдажа байдаг юм. Энэ талаhаань хараад үзэхэдэ, эдэ материалнууд худөө ажахын эгээл hайн хүрьhэнhөө үлүү дээшээ шанартай байдаг. Лаха дааб гэхэдэ, эдэ материалнууд соо сугларhан бүхы шиниг нойтые ургамалнууд бүрин хэрэглэдэг шуу. hэрхигэр материалнууд газарай хүрьhэ үлэмжэ hайнаар hалхитуулдаг, тэрэнэй биологическа шэнжэ шанарыень дээшэлүүлдэг, таряалангай дээдэ захын хушалтын «дулаасуулгые» hайжаруулдаг юм. Газар таряалангай институдай хамта манай институдай мэргэжэлтэдэй олон жэлдэ хэhэн шэнжэлгэнүүд hэрхигэр материалнууд дээрэ ургаhан кукурузын, сорргогой, виноградай, бахчева ургамалнуудай ургасын эрид дээшэлдэг байhые гэршэлэн харуулаа.

Хэгдэhэн туршалганууд мүн лэ худөө ажахын эдеэ хоолой шанарай эли бодо hайжарhыень элирүүлhэн байна. hэрхигэр материалнууде нэмэжэ тариhан таряалан дээрэhээ хуряагдаhан кукурузын силостэ орохо ногоон тэжээл ба ороohон соонь белок, түүхэй протеин, саахар элбэгжэлэн байба.

Арменийн эрдэмтэдэй hанамжын ёhоор, hэрхигэр hүбэтэй шулуун материалнууд гансал энэ багай нютагуудта хэрэглэгдэжэ болохо бэшэ юм. Вулканическа материалнууд манай ороной олохон районуудта — Алас-Дурна зүгтэ, Камчаткада, Бурлад орондо бии. РСФСР-эй хэдэ хэдэн районуудта, Молдавида, Дунда Азийн республикануудта үзэгдэдэг hэрхигэр известнягууд, ракушечнигууд шэнжэ шанарайнгаа талаар адлирхүү байна. Мэргэжэлтэдэй hанамжаар болоходо, hэрхигэр hүбэлиг материалнуудые хэрэглэхэ гээшэ арадай ажахыда экономическа ехэхэн ашаг үрэтэй байха болоно.

Ю. КАНКАНЯН, ТАСС-ай корр.

Ереван.

МАЛ АЖАЛЫЕ ХҮГЖӨӨХЭ АРГА ЗАМУУД

МАЛ АЖАЛhАА абтадаг эдеэ хоолоор хүн зоной үлэм ехэ боложо байгаа хэрэглэмжые хайшан гээд дүүрэмэр хангахаб? Адууhа малай ашаг шэмэ юунhээ бүридэнэб гэхэ болоо hаа, эндэ үбhэ тэжээл гол hуури эзэлдэг ааб даа. Мал ажалай продукциин өөрынь үнэ сэнгэй хахадhаа, ехэнхинь үбhэ тэжээлэй гаргаша болоно. Тиихэлээрээ, продукциин единицэ бүхэндэ гаргашалагдадаг үбhэ тэжээлэй гаргашые нэн түрүүн баhа болгохо хэрэгтэй гээшэ. Эндэ адууhа малаа муугаар тэжэлүүлдэг болохо тухай хэлигдэнэгүй ааб даа. Үбhэ тэжээлэй дуталдадаг газарта продукциин өөрынь үнэ сэн хэмиртээл ехэ байдаг. Яахадааб гэхэдэ, адууhа малай ашаг шэмэнь бага байна бшуу. Малай рационой эрдэм науцыр үндэhэлэгдэhэн нормотой тэрэлдамаар байхынь тулада дутамаггүй хүрэхэ, мүн эгээл ихэдэб янзын тэжээлтэй байха hэрэгтэй бшуу.

Гэбэшье иимэ ушар ходо эдеэгдэг: ажахы дотор тэжээлэй гаргаша ходо дээшэлжэл hайха, харин hү hаали, малай гаргаласа доошоо ороohонноо. Яахадаа тиигэнэб? Тэжээлэй баланс бүридэлhөө, бүлэгүудай бага байпанhаа, малай эдюулэгдэдэг үбhэнэй хэмжээнэй доошоо ороohонноо, хэдоогоор хэлэбэл, бэлэдхэгдэhэн тэжээлэй шанарhаа талгагаална гээшэ. Бэлэдхэлгэй түрүү шэнжэтэй онол аргуудые хэрэглэхэдэ гансаараа эрхим шэнартай бэшэ, мүн үнэмдэ сэнтэй тэжээл үлэмжэ ехэрэг абтана ха юм.

Мүнөө мал ажалда гол шуналань юуб гэхэдэ, үбhэ тэжээлээ эзэн ёhоор хэрэгтэхэ hабдал болоно. Малаа эдеэлүүлдэг хобоое ороohоор хүргэhэнэндэ орходоо үбhэ, силос, сенаж, корнеплод хэрэгтэй соонь бэлэдхэхэ гээшэ жэлгүй хүшэр хүндэ ааб даа. Малаа ажалда ороohо таряалай зүйл хэрэглэхэдэ, hайн эрэ дун туйлагдадаг гэhэн бодо баримтые арсахаяа бэшэб. Мүнөөнэй таныжэлдэ тэжээлэй ороohоо ургамалнуудые ургуулха ергэтэ гол анхарал хандуулагдаа ёhогон гэжэ партиин XXVI съезд дээрэ онсолон тодглэгдэдэ бэлэй. Тиихэдээ хоол болохо ороohо таныгай хэрэглэмжэ манайда ирин хусэдөөр хангагдадаг hэн баримта хараада абтана. Яахэтэй хамта ороohо таряае ергэ шадал оруулха, мүн бесэк нэмэхэ нэмэлтэ болгон хэхэлгүй, харин гол тэжээл болгон хэрэглэхэдэ удха боргүй ябадал болохо жэшээ. Энэ хадаа зоотехниин ибарэар болоо hаа, хоротойые байха. Яахадааб гэбэл, малай эдиhэн тэжээлынь шэнжэ буйлууласагүй байдаг, үдэнь өөдэлдэггүй бшуу.

Тэжээл тухай хэлсэхэ зуурам, бидэ заримдаа юрэл хүлороо хэбтэhэн тоо томшогүй ергэ арга нөөсэнүүдые обёонгүй гарашадаг байнабди. Малшээрийн ноогоон дээрэ удань хада гэрэй тэжээмэл hэн миллиард туруута амитад амидарhан байха. Тиигээдшье энэ бэлшээриин ногоон консервированнэ ямаршье тэжээлhээ үлүү сэнтэй, нилээд хямда ха юм. Сабшалан-бэлшээриин ажахы мүнөөнэй эрхэ байдалда ехэ гаргашатай, тиигээшье hаа, промышленна онол аргынхиhаа бага байха. Минии hанамжын ёhоор, хаана аргатайб, тэндэл бэлшээриин ажахы hэргээн эрхилэгдэхэ, хүгжөөгдэхэ ёhотой гэhэн тобшолол өөрөө гаража ерэбэ ха юм.

Тиигээшье hаа, гансал тэжээл эндэ үшөөл багадана гээшэ. «Гансашье морёороо баян бэшэ» гэhэн оньhон үгэ хэлээ нэгэтэ дэмы мүндэлөөгүй гээшэ hэн ха. hүрэгөө hайжаруулха, ондоогоор хэлэбэл, тэрэнээ ашаг шэмэ ехээр үгэдэг үүлтэрээр бүридүүлхэ, олошоруулха хэрэгтэй бшуу. Селекциин заншалта болоhон арга методүүдые хэрэглэхэдэ худөө ажахын малай шэмэ шанарынь удаан саг соо hайжарна, энэшье нюулта далдагүй бээ. Жэшээлхэдэ, эбэртэ бодо малай шэнэ үүлтэр бии болголгодо 25—30 жэл хэрэгтэй бологшо hэн. Мүнөө байдалынь таша ондоо болоо. Искусственна үрэжүүлгын ба эрэ малай үрэ удаан саг соо хадагалгын арга методүүдые нэбтэрүүлhэнэй ашаар ингэжэ байдалынь хубилаа бшуу.

Гэрэй тэжээмэл адууhа мал искусственна аргаар үрэжүүлхэ арга методүүдые нэбтэрүүлгын зам дээрэ эрдэм наукада, мүн морально-этическэ hанал баримтануудта түшэглэhэн ,эгээл эдэб янзын хаалта, түбэгүүд бодхоогдодог байгаа. Шэнэ аргаар адууhа мал үдхэлые бодото үнэн бэшэ зам гэжэ олохон мэргэжэлтэд тоолодог hэн. Искусственна үрэжүүлгэ нэбтэрүүлээд байхада олон тоото эрэмдэг амитад бии болохо, үүлтэр муудаха, удэсэнь бага болохо гэжэ тэдэнэр баталан харуулдаг байhан юм. «Бурханай ба байгаалиин хуули ёhо эбдэгшэд» тушаа шажанай зүгhөө хараал, шэрээл үсөөн бэшэ дуулдадаг байгаа. Имагтал манай зуун жэлэй 20-ёод онуудаар совет эрдэмтэ Илья Иванович Иванов адууhа мал искусственна аргаар үрэжүүлгые ехээр хэрэглэжэ эхилээ hэн. Искусственна үрэжүүлгын теоретическэ үндэhэ hуурие нүгөөдэ совет эрдэмтэ Викентий Константинович Милованов байгуулхада, 1934 оной hүүлээр тэрэнэй зохёоhон элдэб онол оншо болон арга методүүдые хүгжэнги бүхы оронуудта үргэнөөр хэрэглэжэ эхилhэн гэхэ

Искусственна үрэжүүлгэ хэрэгтэй гү гэhэн асуудал үнинэй табигдахаяа болинхой. Малай үрэ хүргэжэ, консервэлхэ арга методые В. К. Милованов болон тэрэнэй нухэдэй, ухаалан зохёогоод байхада, малшадай үмэнэ үзэгдөөгүй ехэ арга боломжо нээгдээ бэлэй: мяханай комбинадта үни хада мяхан болножо, хэрэгээ дүүрэhэн эрэ малай үрөөр шэнэ түл абаха арга олдоо ха юм.

Генетическэ шэб шэнэ арга методуудые, генетическэ мэдээсэлые (ЭВМ-ые хэрэглэжэ байгаад) шэнжэлгын мүнөөнэй онол оншонуудые хэрэглэжэ, совет эрдэмтэдэй хэhэн шэнжэлгэнүүдэй үндэhөөр мүнөө дэлисэ ехэтэй селекциин системэ байгуулагданхай. Тэрэ хадаа адууhа малай генетическэ талаараа hайжаралгые эрид түргэдхэhэн байна. Тад ондоо шэнэ бусадшье шэглэлнүүдээр шэнжэлгэ хэгдэhээр. Тэдэниие шэнжэлэн бэлдээд байхада малай үүлтэр hайжаруулха хэрэгтэ шэнэ арга боломжо нээгдэхэ жэшээтэй. Энэ зуун жэлэй эсэс багта ажахынгаа аша туhада хүн хадаа тусхай искусственна мутагенез гээшые хэрэглэжэ болохо гээд генетигүүд тухайлна. Энэ мутагенез гээшэнь түсгаар хараалагдаhан шэнжэ шанартай мал бүридүүлэн үсхэбэрилхэ арга олгоно.

Иимэ хараа бодол заагдаhан болзорhоо үридшье бодотоор бэелжэ магад. Энэ тухайламжын бэелхэ байhые гансашье генетикын бэшэ, мүн промышленна замда ороохо байhан манай мал ажалай өөрынь хүгжэлтэ гэршэлнэ гээшэ. Ямаршье индустри мэтэ, промышленна мал ажал нэн түрүүн стандартизацилгада үндэhэлдэг юм. Тиихэлээрээ, мал ажалай индустри байгуулха гэжэ хүсөө hаа, бидэ нэн түрүүн стандартна(нэгэн адли) малнуудые бии болгохо болоно гээшэбди. Жэшээ болгон, дэлэнгэйнь тухэлөөр үнеэдэй селекци абаад үзэебди. Энэ асуудал онсо шухала бшуу. Гэхын дашарамда, даб дээрэ олонхи мал машинаар hаахын тулада юрэл таарахагүй байдаг. Тиихэлээрээ, «нэгэн адли дэлэнтэй болгохо» селекци хэхэ хэрэгтэй болоно.

hаамай болон hаалгын үедэ hуеэ хэр түргөөр үгэсын талаар үнеэн hүрэгөө адли болгохын тулада баhал селекци хэхэ хэрэгтэй. 100 үнеэдэй 80-ниинь тус тустаа жэл соо 2500 литр, 10-ниинь 5000, 10-ниинь 8.000 литр hү үгэдэг байхадань энэниие hая болотор яhала бараг гэжэ тоолодог байгаабди. Хараад үзэхэдэтнай, дунда зэргээр яhалашье болохотой hаам — 3.300 литр hүн болоно бээ. Гэхэ зуура, иимэ hүрэг үнеэд мал ажалай индустриальна комплексдо байлгахада таарахагүй байна. hү промышленна аргаар hааха үедэ тон ехээр үгэдэг, үнеэдые амяарлан харууhалха арга боломжо жэшээгүй бага байдаг.

Мал ажалай продуктнуудые промышленна гуримаар, улам ехээр абадаг болохо научно-техническэ тусхай комплексно программа энэ табан жэлдэ хүсэндөө оробо. Тэрэнэй онсо гол илгаань юуб гэхэдэ, мал ажалай продукт абалгын бүхы хараа зорилгонуудые: селекциин, эдеэлүүлгын, оньhожоруулгын, экономикын ба ажалаа эмхидхэлгын асуудалнуудые комплексно гуримаар шиидхэхэ ябадал хараална.

Шэнэ, ашаг шэмэ ехэтэй мал ажал манай хараhаар байтар бии болоно. Гэрэй тэжээмэл мал өөрынгөө хүгжэлтын биологическа «орой» хүрэтэрөө даб дээрэ үшөөл холохон байна. Ерэдүйн сагта үнеэд жэлдэ 15 мянган литр hү үгэдэг, тугалнууд сүүдхэдээ килограммаар бэеэ нэмэдэг, тахянууд үдэр бүри үндэгэ үгэдэг, гахайнууд 20 поршоонхо түрэдэг болохо гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй. Энэмнай ерэдүйн сагта бэелхэ байха.

Алексей ВСЯКИХ, В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Худөө ажахын бүхэсоюзна академийн бодото гэшүүн.

(АПН).

«БЕЛАРУСИИН» ХОЁРДОХИ МЭРГЭЖЭЛ

Өөhэдынгөө бүтээhэн «Беларусиие» амфиби шэнгээр гол мүрэн дээгүүр тамаржа ябахыень хараа hаа, Минскын трактор бүтээгшэд гайхахын сэхээр гайхаха hэн ха. Ленинградта байдаг модо урадхуулгын түбэй эрдэм-шэнжэлэлгын институдай мэргэжэлтэдэй ашаар энэ машина тиимэ хаба шадалтай болоо бшуу.

Хабарай үерэй hүүлээр модо урадхуулдаг гол мүрэнүүдэй хуушанайнгаа hабада ороод байхада эрье шадарай нуга сабшалан болоод бэлшээри дээгүүр моносогор модод, хухарhаншье модод үлэшэдэг гээшэ. Тэдэниие суглуулха, уhа руу түлхижэ мухарюулха арга боломжо хэзээ бүхэндэ байхагүй: бур намагhаа боложо, модод тээшэ эрье талаhаань хүрэжэ ошохын аргагүй байдаг. Энэ ушарта тамардаг трактор олдошогүй үнэтэй сэнтэй бшуу. Судныи торходо hуулгагдажа тааруулагдаhан иимэ трактор тусхай двигателинн туhаламжаар гол мүрэн дээгүүр тамаржа ябадаг юм.

Трактор-амфиби мододой хагшалаае энээнhээ урагшанхида орходоо hураггүй түргөөр үгы хэдэг, модо урадхуулгые hаадгүйгөөр ябуулхадань туhалдаг байна. Монсогор модонуудые түлхижэ hолжоруулхын, хагшалааень сэбэрлэхын тулада энэ трактор бульдозерой тусхай түхеэрэлгэнүүдээр, хабшуургануудаар хангагданхай байдаг. Иимэ трактор гансашье модо урадхуулгын баазануудта бэшэ, мүн нефть-газ олзоборилгодо, гидротехническэ барилганууудай талмай дээрэ хэрэглэгдэжэ болохо байна.

Н. КРУПЕНИК, ТАСС-ай корр.

Ленинград.

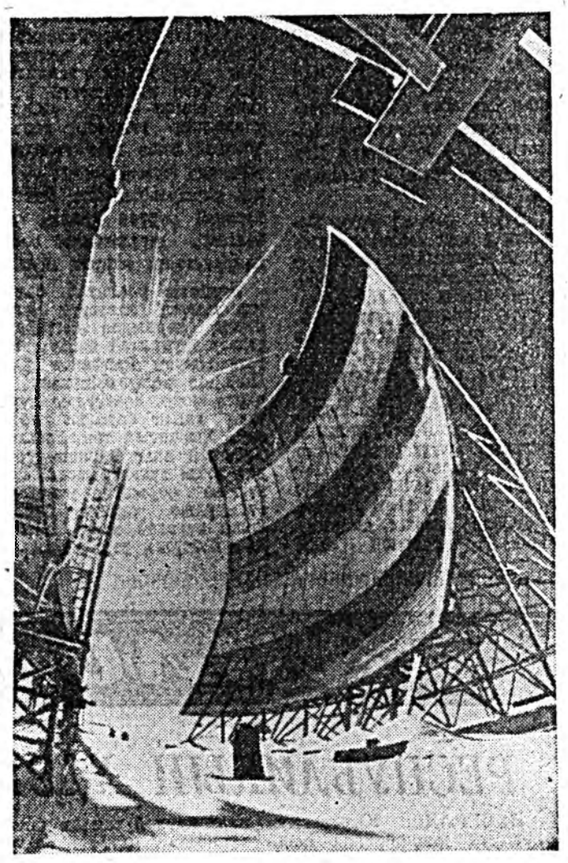

ТАДЖИГАЙ ССР. Хадын оройн 2300 метр үндэр газарта СССР Инди хоёрой хоорондо хэлхеэ холбоо байгуулдаг станци hаадгүйгөөр худэлжэ байдаг.

ТАСС-ай фото.

ПОРШООГ БУЛАДhАА ХАТУУ

Шэнжэ шанарайнгаа талаар вольфрамай онсо бүхэ холимол шудхалаануудhаа дортохогүй материалнуудые Эстониин мэргэжэлтэд бии болгобо. Тэдэнь бүри үнэгүй, бүри гарза багатай титан ба хромые хэрэглэhэнэй үндэhөөр байгуулагдаhан байна. Титано-хромой үйлэдбэринн хаядаhан эдэ материалнуудай түүхэй эдынь болодог юм.

Шудхалаануудые үлэмжэ хатуу болгохын, халуунда бүхэ байхынь тулада металлургнууд заншалта ёhоор тэдээн дээрэ вольфрам нэмэдэг гуримтай. Гэхэ зуура вольфрам гээшэмнай ехэ үнэтэй, шухаг металл ха юм. Тиибэшье hаань, халуунда дабагдадагүй, үлэмжэ хатуу шэнжэтэй шудхалаануудые мүнөө техникэдэ улам ехээр хэрэглэгдэнэ. Ушар тиимэhээ поршоогой металлургиин арга методээр Эстониин эрдэмтэдэй байгуулhан шэнэ материалнууд бүришье hаа үнэтэй сэнтэй гээшэ. Эдэ материалнууд ГРЭС-үүдэй болон тепловой электростанциинуудай котлоагрегадуудта шалгалта гараhан байна. Тэрээгээр хэгдэhэн холимог түлишые сэсэргэдэг түхеэрэлгэнүүд юрынхидэ орходоо 15—20 дахин удаан саг соо хүдэлдэг байха юм.

Поршоогой металлургиин технологи хадаа сэсэрдэг түхеэрэлгэнүүдые имагтал бүхэ ба найдамтай болгодог бэшэ, мүн түхеэрэлгэнүүдэй худэлмэриин ашаг үрые дээшэлүүлдэг байна. Тингэхын тула сэсэрдэг түхеэрэлгын детальнуудые тусхай түхэл янзатай болгодог: тэдэниие юрын шудхалаагаар шудхахань гү, али тошылдон мүлихэнь угаа хүндэ орёо юм. Таллинай «Ильмарине» завод иимэ детальнуудаар Невинномысска ба Конаковско ГРЭС-үүдые, Арменийн тепловой сетьнүүдэй предприятинуудые, мүн Литвагай ба Белоруссиин электростанциинуудые хангадаг болонхой.

Жэлэй эсэс болотор Эстониhоо ороноймнай элдэб газар нютагуудта эльгээгдэхээр хараалагдаhан сэсэргэдэг түхеэрэлгэнүүд хэдэн арбаад электростанциинуудай захилнуудыг хангаха байха.

М. ДОБРОВИЦКАЯ, ТАСС-ай корр.

Таллин.

ҺОНИРХОМООР

БОРГООhО БАТАГАНААН АЙМШАГТАЙ БЭШЭ

Заилиин Алатау хадануудшадар Ассы гэжэ модолиг газарта hүрэг хонидоо адуулдаг хонишодые hоно батаганаан, боргооhод зобоохоёо болинхой. Тоо томшогүй олон жэжэ боргооhодые эрид үсөөн болгоходонь Казахай ССР-эй Науканууудай академийн зоологиин институдай эрдэмтэд туhа хүргэhэн байна. Биологиин арга туhаар тэмсэхэ ашаг үрэтэй арга методүүдые хэрэглэжэ, тэдэнэр эдэ боргооhо, батаганаанай үдэхыень зогсооhон байха юм.

Республикынгаа ургамалай ба ан амитадай аймаг шэнжэлхэ зуураа, биологическа хинилта хэдэг лабораториин худэлмэрилэгшэд боргооhо, батаганаанай тоосень үсөөрүүлхэ тушаа эрдэм наукада огто мэдэгдээгүй шэнэ гушаад шахуу ургамал болон амитадые элирхэйлэн олоо hэн. Жэшээлхэдэ, боргооhо, батаганаанай үдэдэг газарнуудта hуурижадаг тон бишыхан грибок (ургамал микроорганизм) тэдэнэй утэнэйнь ерэзд тойрон процентые үгы хэжэрхидэг байба. Тэрээнтэй хамта аплохелнус гэжэ арьяатан шэнги бишыхан загаhахан үтыень баhал хюдадаг байна. Энэ загаhахан Казахстанай олохон соёрэмүүд болон нуурнуудта нютагжуулагдахаар тараагданхай. Тэрэшэлэн Россин Федерациин, Узбекистанай ба Азербайджанай зарим уhа соёрэмүүдые «сэбэрлэжэ» байнхай.

Жэжэ боргооhодой үбшэ үүдхэгшэдые нэбтэрүүлхэ онол аргануудые эрдэмтэд зохёогоо. Энэ бүришье hаа шухала, юуб гэхэдэ, республика дотор уhалагдадаг газар таряалангай зоно улам үргэдхэгдэнэ бшуу.

В. АКИМОВ, ТАСС-ай корр.

Алма-Ата.

ХИЛЫН СААНАhАА

УhАН СООГУУР ШЭНЖЭЛЭГШЭ

ПАРИЖ. Далайн оёорые хэдэн мянгаад метр гүнэгыдэ шэнжэлдэг автоматическа аппарат Франциде байгуулагдаба. Тэрэ аппарат электродвигателеэр, аккумуляторнуудаар, фотокамераар ба автоматическа гуримаар залан жолоодохо оньhоор хангагданхай. Уhан дээрэ байдаг судна-базаа дээрэhээ табигдаhанайнгаа hүүлээр 3 тонно шэгнүүртэй энэ аппарат далайн оёорhоо хэдэн метр дээгүүр «үлгэлдэдэг» юм. Тиигээд программаар хараалагдаhан маршрудаар часай 3 километр түргөөр ябажа байгаад, фото-зурагуудые буулгажа эхилдэг байна. Уhан доро энэ аппарат найман час шахуу байха аргатай. Тэрэниие 6.000 метр гүнэгыдэ табихын ба уhан дээрэ гаргахын тулада гурбан час хэрэгтэй болодог.

КОМПЬЮТЕРТЭЙ АВТОМОБИЛЬ

БОННН. Автомобильнуудай эзэд өөhэдынгөө машинануудай техническэ харуулhыень нормоhоонь хоёр—гурба дахин олоор хэдэг байна гэжэ Баруун Германиин БМВ фирмэ баталан мэдүүлнэ. Тиихэдээ хэрэгтэ хэрэгүйдэ мүнгэ зөөриеэ, мүн сагаа үлүүсэ ехээр гаргашална. Энээнтэй дашарамдуулан, тус фирмэ компьютер тодхоhон автомобиль байгуулба. Компьютерынь датчигуудай туhаламжаар автомобилиие ашаглалгын хойноhоо, тэрэнэй хэр ехэ ажалтай байдагайнь, хэды шэнээн ябадагайнь хойноhоо адагладаг, мүн техническэ хангалгын болзор тодорхойлдог, приборнуудай самбархан дээрэхи дохёо үгэдэг лампочкын туhаламжаар энээн тухай жолоошондо «уридшалан hануулдаг» байха юм.

ЭВМ ХҮДӨӨ АЖАХЫДА

ЛОНДОН. Электронно-тоололгын техникэ худөө ажахыда улам үргэнөөр хэрэглэгдэнэ. Мини-ЭВМ-эй туhаламжаар «Серк контролс» гэжэ фирмэ теплицэнүүд соо таарамжатай hайн байдал тогтоодог юм. Компьютер сагай уларилые адагладаг, тэрээнhээ дулдыдуулан, халуун хүйтэниие тааруулдаг, агаар сэбэрлэдэг системын ба уhа сэсэргэдэг түхеэрэлгын худэлмэрние залан хүтэлдэг, теплицэ соохи шниг нойтые, агаартань углекислэ газай хэды шэнээн бии байhыень хинан шалгадаг юм. Ургамалнуудай ургахынь тулада тааруу зохид эрхэ нүхэсэл байгуулха зуураа, ЭВМ теплицые дулаасуулгада гаргашалагдадаг түлишые алмадаг байна.

Шубуунай фабрикануудэ дээрэ хэрэглэхэдэ ЭВМ хадаа дальбараануудай хэр зэргэ дэгжэжэ байhыень адаглаха, тэдэнэй эдеэ хоолынь тааруулха арга олгоно.

hүнэй фермэнүүд дээрэ компьютернүүдтэйгээр тодхогдоhон автоматическа системэнүүд үбhэ тэжээлые болохотой зүбөөр хубаарилдаг, малаа хэр гуримтайгаар харууhалжа байhыень, тэрэнэй элүүр энхыень, ашаг шэмыень хинажа байдаг.

АВТОМАТ-ЗАВОД

НЬЮ-ЙОРК. Үйлэдбэридэ электронно-тоололгын машинануудые, автомат-станогуудые ба үргэлжэ автоматическа линиинүүдые үргэн ехээр хэрэглэдэг болоhон ушар мүнөө автомат-заводуудые байгуулха арга олгоно. Самолёдой түхеэрэлгэ бүтээдэг «Норамалэйр-гаррет» гэжэ американ фирмын тиимэ нэгэ завод дээрэ үйлэдбэриин бүхы худэлмэриие компьютерэй туhаламжаар нэгэд диспетчер залан хүтэлдэг байха юм.

ТАБАДАХИ ҮЕЫН КОМПЬЮТЕРНҮҮД

ТОКИО. Табадахи үеын компьютернүүдые байгуулха 10 жэлэй түсэб Япондо зохёогдожо байнхай. Тэдэнь «сэсэн ухаатай», ашаглахада хүнгэхэн байха, хүнэй аблагаар үгтэhэн захиралтые дүүргэдэг байха ёhотой. Тоололгын шэнэ машинануудсасуулжа шададаг, тобшолол хэдэг ба hуралсадаг байха зэргэтэй юм.

РЕПОРТАЖ

МОДОНОЙ «ХАБА» ЕХЭ

Модоной гол ба hалааануудынь hандаа хүнүүдтэ адлил үнэтэй сэнтэй боложо яhалашье магад. Красноярскдахи Сибириин технологическа институдай эрдэмтэдэй хэhэн эрдэлэриин үрэ дүнгүүдые хаhад байхадаа нимэ тухайламжа hигдээ hэл.

Ой модоной промышленна предприятинуудай хаядаhа хэрэглэдэг hэн дээдэ hургуулиин лабораториин богоhо алхамсаараа ойн hайhан хангал абаhаар мэдээдхинэш. Нарhан тужа соо ороhондол байха.

— Энэмнай манай эликсир нимэ hайханаар хангалтана гээшэ, — гээд техническэ эрдэмэй кандидат С. Репях хэлэнэ.— Тэрээниие эндэхэнэ абадагбди.

— Газаа талаhаань харахада, ехэл бэлэхэн янзатай — агрегат руу жэжэхэнээр хэрэлhэн нарhанай шэлбүүhэ хэнэбди, харин энэ хоолойгоор тэрэмнай тэжээл болоод гарана гээшэ. Энэмнай малай тэжээлдэ амта оруулжа, эдинсэтэй болгодог ха юм. Энэ тэжээл Красноярска хизаарта оршодог Манска гахайн комплекс дээрэ туршалга гараhан байха. Энэ стимуляторай ашаар гахайнууд эли бодо таргалаа, бэежээ гэжэ туршалгаар тодоруулагданхай. Нарhанай модоор хэhэн энэ амта оруулдаг зүйлнүүд тахянуудые тэжээлгэ дээрэшье туршагдаа. Жэшээлхэдэ, Сухобузимска шубуунай фабрикада шэлбэhэтэ модоор хэhэн энэ эликсирэй ашаар тахянуудай үндэгэлгэнь арбан процентээр дээшэлээ юм.

Шэнэ тэжээл үйлэдбэрилгын хаядаhаншье үнэтэй сэнтэй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Энэ хаядаhаарнь белок, тэжээлэй өнөөбэри, каротинай паста хэгдэдэг.

— Промышленна түхеэрэлгэ хээ hаа, хэр хүшэр хүндэ хаб?

— Хүндэ бэшэ. Тиимэ нэгэ түхеэрэлгэ Кемеровскэ областьдо худэлжэ байдаг. Тэрэнь жэл соо ажахыдаа хоёр зуун табн мянган түхэригэй сэбэр олзо оруулдаг.

В. ВАСИЛЬЕВ, ТАСС-ай корр.

Красноярск.

СЭРЭГШЭН, УРАН ЗОХЁОЛШО

Минии Хухэ Добо ямаршье сагта амяараа тосхон гэжэ тоологдодог. Мүнөө үтаашаа, хүндэлэн нилээд урган нэмжыһэн Хэжэнгын районой түбэй үйлсэдэ оршодог Хухэ Добын хүн зон нютагайгаа нэрэ хүндэ тухай урдынхидаал адляар бодомжолдог, сэгнэдэг юм. Эгээл тиимэһээ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда баатарай үхэлөөр унаһан сэрэгшэдэй алдар нэрые мүнхэлхөөр хүшөө эндэ бодхоогдонхой.

Хүшөө... Эндэһээ дурсалгануу, элдэб бодомжолол эхилдэг. Хэдэ дахин томодхогдоһон Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай орденой дүрэ хүшөөе шэмэглэнэ. Тээ доронь түрэл Хухэ Дободоо бусажа ерээгүй сэрэгшэдэй нэрэнүүд аржытар бэшэгдэнхэй. Зариманайнь нюур шарайе огто мартааб. Он жылнүүд гээшэмнай тиимэл шэнжэтэй ха юм даа. Гэбэшье дайн сэрэтэ үнагшадай нэрэ алдарые мүнөө үхибүүдынь үргэлжэлүүлнэ, дурасхаалынь мүнхэлэн ябана бшуу.

Хорин дүрбэн нэрэ, обог хойно хойноһоо һнилэгдэн бэшээтэй.

Харин энээндэ үшөө нэгэ хүнэй нэрэ нэмэгдэжэ бэшэгдэхэ ёнотой байгаа гэжэ һанамаар. Энэ хадаа ганса минии һанамжа бэшэ, бултанай —хухэ добынхидай һанамжа юм. Энэ хүмнай Цырен Эрдынеевич Рыгзенов мүн.

...Бүри дайнай урда Буряадай номой хэблэлэр хэблэгдэн гаргадаһан шүлэгүүдэй суглуулбарин хуудаһануудые иража харахадаа, пионерскэ горн, барабан тухай, түрэл ороноо хэзээдэшье хамгаалхаар бэлэн залуу үетэн тухай хонгёо мүрнүүдые уншажа гайхаа һэм. Эдэ шүлэгүүд ,абаһаар һайшаагдаа. Миниии нютагай хүн, тиихэдэ Хэжэнгын дунда һүргуулинин 14 наһатайхан пионер Цырен Рыгзенов 1939 ондо эдэ шүлэгүүдые бэшэһэн байгаа. Эхэ орондоо дурлал, ямаршье дайсанай добтолон ороо һаань, бута сохихо хүсэ шадалтайбди гэһэн мүрнүүд үнэн сэдьхэлэй гэршэ мүн байба. Уданшьегүй, оройдоол дүрбэн жэлэй үнгэрөөд байхада, эдэ шүлэгүүдэй автор сэрэгэй алба хэжэ эхилээ һэн. Удха түгэлдэр, патриотическа мэдэрэлэй һабагшатай зохёолнуудаа бэшэжэ үргэлжэлһэн.

Табяад онуудай эхеэр энэ хүнтэй дүтөөр таниласа бэлэйб. Дундуур бүхэриг бэетэй, дуугайшаг хүн һэн. Гэбэшье ёнотойл нүхэрни, ямаршье нюусануудые найдажа боломоор хүн гэжэ һанаа һаа, тэрэ өөрынгөө дэлгэр уужам сэдьхэлые дуурһан сэлидэг зантай бэлэй. Цырен Эрдынеевич намда аха хүн мэтээр хандадаг һэн. Дайнда хабаадалсаһан, республикын «Буряад үнэн» газетэдэ ажаллаһан дүршэлтэй байгаа. Харин тиихэдэ би оройдоол һүргуулиин һурагша ябааб. Гэбэшье уданшьегүй дутын ханинар болоо һэмди. Хингаанай шэлнүүд тухай, совет-монгол сэрэгшэдэй хани барисаан, дайшалхы зам тухай, юрын хитадуудай сулөөлэгшэдөө урма баяртайгаар уттаһан тухай мүрнүүдые үран гоёор уншадаг бэлэй.

Он жэлнүүд ябажал байгаа. Ц. Э. Рыгзенов райгүйсэдкомой соёлой таһагта, удаань «Хэжэнгын гол», «Шэнэ Үдэ» газетэнүүдэй редакциде оршуулагшаар хүдэлөө. Хамтын суглуулбаринуудта, «Байгал» журналда зохёолнуудынь толилогдодог байгаа. Хүн ба байгаалиин харилсаан тухай зураглалнуудынь илангаяа уншасатай, зүрхэ сэдьхэл татама бэлэй. Харин шүлэгүүдэй суглуулбарияа хэблүүлэн гаргуулха тухай һанаата болодоггүй, орододоггүй һэн. Нэгэтэ Буряадай мэдэжэ уран зохёолшо Цэдэн Галсановта албанай үеынгөө шүлэгүүдые харуулхые шиидэһэн юм. Теэд уданшьегүй өөргэнь эрижэ ерээ. «Юундэ абахашни гээшэб, хаража үзэлтэй бэшэ гү?» гэхэдэнь, «Заһаха юумэн олон». — гэжэ хариусаһан юм. Нигэжэ тэрэнэй өөртөө эрилтэ ехэтэйгээр, шүүмжэлхы ёһоор хандадагынь элирээ бэлэй.

Зохёохы ульһатай, бэлигтэй хүнүүд заатагүй ямар нэгэн, заримдаа жэгтэйшье гэхээр щуналтай байдаг. Нэгэтэ Цырен Рыгзенов Хухэ Добоһоо холо бэшэхэнэ, газарта модо, һөөгүүдые һуулгаха гэһэн бодолдо абтаа һэн. Хэжэнгын ташалангаар, Худанай эрье зубшан урагдаг бүхы түхэлэй модо, һөөгүүдые өөрынгөө участогта суглуулжа таридаг байгаа. Онсо түрэлэй модо, һөөгүүдые бэдэржэ, тэрэ хэдэн удөөр ой модоо соогуур эсэхэ сусахые мэдэнгүй ябадагынь гайхалтай бэлэй.

Нэгэтэ Цырен Эрдынеевичһээ бэшэг абабаб. Эелжэтэ рассказуудаа гү, али шүлэгүүдээ эльгээбэ гэшэ гү гэжэ һанаһаар, бэшэгыень нээбэб. Харин үншаад, ехэл гайхабаб. Латиин Америкын эрхэ сүлөөгэй түлөө дулэтэ тэмсэлшэ Симон Боливар тухай номуудые гү, али ямар нэгэн материалнуудай байгаа һаа заатагүй шамдагай эльгээхыем тэрэ гуйһан байба. Венесуэлэ, Боливиин түүхэтэй холбоотой баримтануудые бэдэржэ, тэрэ библиотекэ соо бүхы сүлөө сагаа һалгаадаг байгаа.

Нэгэтэ Цырен Эрдынеевич зон нүхэдэйнгөө нюдэнэй хужарта гээд өөр янзын модон гэр барихые шиидэһэн байна. Уран гартай, ухамайлан зохёоходоо һүбэлгэн ухаансар тула тэрэ богонихон болзорто нимэ гэр бодхоожорхиһон юм. Гэбэшье гэр доторой хүдэлмэри дүүргэнгүй орхижорхёо һэн. Юуб гэхэдэ, шэнэ, аша туһатай бодомжо үүсхэл һанаандань ерээ ха юм.

Энээн тухай удаан хөөрэмөөр. Юуб гэхэдэ, зураглалаймнай эхиндэ дурсагдаһан хүшөө бодоохын тула аяар хоёр жэлэй туршада хаягүй ябаһан, энэ хэрэгээ эхилээд, үсэндэнь хүргэһэн байна. Хүшөөгэй һуури табихын тула трактораар шүлүү өөрөө зоёһон, хэрэгтэй бүсад материалнуудые ябахын хүсөөр олоһон, асараһан юм. Хүшөөгэй проект тухай дайнай ветерануудтай хөөрэлдэһэн, зүбшэһэн, тиин тодорхой шиидхэбэри гаргаһан байна. Нэгэ үгөөр хэлэбэл, баатар габьяатанай нэрэ соёые мүнхэлхөөр бодхоогдоһон Хухэ Дободохи хүшөө Цырен Эрдынеевич Рызгеновэй үүсхэл ороолдолын үрэ дүн мүн. Хүшөө нээлгын үдэр Хухэ-добоорхин тэрээндэ үнэн зүрхэнэй баяр хүргэжэ, гарынь бүхөөр адхаа бэлэй. Тиихэдэ Цырен Эрдынеевич ехэл сэдьхэл ханиги байгаа һэн. Магад баатаршалга, нэрэ хүндэ, совет эрхэтэнэй эрхэ, уялганууд тухай шэнэ мүрнүүд эгээл тиихэдэ сэдьхэлэнь мүндэлэн аалам?

Дайнай ветеран, «Шэн зоригой түлөө», «Дайшалхы габьяагай түлөө» гэһэн медальнуудаар шагнагдаһан сэрэгшэн, уран зохёолшо Цырен Рыгзенов тухай үшөөшье олон юумэ хөөрэмөөр даа. Һүүлшынхиеэ тэрээнтэй уулзахадам, нөөхил ниитэ олоной хэрэгүүд тухай һанаа зобонхой ябаа һэн. Тиимэһээл, энэ хүнэй нэрэ хүшөө дээрэ хорин табадахи болгогдон бэшэгдэхэ ёнотой. Шүлэг, рассказуудынь амяараа ном болон гараа һаа, һайн бэлэй.

Энэмнай хадаа нютагай зоной—хухэ-добынхидай һанамжа хүсэл мүн.

Энэмнай хадаа Цырен Эрдынеевичэй хубүүн — Руслана һанамжа хүсэл мүн. Мүнөө Руслан Германиин Демократическа Республикада совет сэрэгшэдэй бүлэгтэ армиин алба гаража, эсэгынгээ дайшалхы зам. ёһо заншалынь амгалан байдалда үргэлжэлүүлнэ бшуу.

А. ЖАЛСАНОВ.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадалсажа, Сталинградска, Белорусска фронтнуудта дэйлалдаһан коммунист Константин Емельянович Евсюковые манай зураг дээрэ харанат. Тэрэнэй үбсүүндэ Дайшалхы Улаан Тугай, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай, Алдар Солын III шатын орденууд, арбаад медальнууд яларна. Тэрэ мүнөө Загарайн районой Пивопльинск тосхондо ажаһуудаг.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

РЕДАКЦИДА ЕРЭҺЭН БЭШЭГ

ХАРЮУСЫТ!

Татарай АССР-эй Кухмерскэ районһоо гурбан хүбүүтэй Хатар, Мухмин гэжэ нэрэтэй үбгэ һамган хоёр гушаад өнуудта Буряад орон нүүжэ ошоһон юм. Эхэ эсэгэньшье үни наһа бараһан ёнотой. Харин гурбан хүбүүдынь харюугүйөөр үгы болошонхой. Би тэдэнэй тон дутынь түрэл **Тайора апа** гээшэб. Тэдэ гурбан хүбүүдай Рашит, Ралиф, Розак Софинууд гэжэ нэрэтэйнүүд юм һэн.

Талаан боложо, тэдэнэймни нэгэн хандалгыемни уншаад, харюу бэшэжэ үзэхэшье һэн гүбди.

Минии адрес иимэ: 422110 Татарская АССР, Кухмерский район, переулок Вахитова, д. 11 кв. 12. Шаригуллина Тайора.

Хоёрдохи хандалга

Мүн эдэ ТАССР-эй Таканышска районой Түлбаево тосхонһоо эгэшэ дүүнэр Фатима, Зулейха Сахабиеванууд 1936 ондо Буряад орондо ажаһуухала, хүдэлхэеэ ошоһон юм. Тэдэнэр минии нүхэд басагад һэн. Тэдэнгээ мүнөө холбоо барисаатай болохо ехэл дуратайб. Хандагша Бадыгуль Мустафина. Нүхэдэйнгөө дээрэ заагдаһан адресаар харюу бэшээ һаань, ямар ехэөр баярлаха һэнбиб!

РЕДАКЦИЬАА: манай Буряад орондо ажаһуужа байһан Рашит, Ралиф, Розак Софинууд, эгэшэ дүүнэр Фатима, Зулейха Сахабиеванууд эндэ дурсагдаһан хандалгануудые уншажа, авторнуудтайнь холбоо барисаа тогтоохо бэзэт гэжэ найданабди.

Эдэ нүхэдые таниха, мэдэхэ хүнүүд байбал, тэдэнэртэ энээн тухай дуулгахыетнай гуйнабди.

Улаасхоорондын шэнжэлэл

ЛЕНИНСКЭ ХАРАА ШУГАМАЙ ҮРГЭЛЖЭЛЭЛ

КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй дүнгүүд, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Ю. В. Андроповой тэндэ хэлэһэн үгэ, СССР-эй Верховно Советэй сессиин шиидхэбэринүүд эдэ үдэрнүүдтэ бүхы дэлхэйн олониитын ба олондо мэдээсэл хүргэдэг хэрэгсэлнүүдэй гол анхаралда байна. КПСС-эй XXIV, XXV, XXVI съезднүүдэй шиидхэбэринүүдээр тодорхойлогдоһоной ёһоор, Советскэ Союзай гадаадын политика ямаршье хубилалтагүй үлэхэ гэжэ Москвада шууд сэхээр, этигэл найдабаритайгаар хэлэгдээ гээд хариин оронуудта үгтэһэн тайлбаринууд дотор тэмдэглэгдэнэ. Ленинскэ политикын хэлбэришэгүйгөөр саашадаа үргэлжэлүүлэгдэхэ шугам. КПСС-эй ба Совет гүрэнэй XI табан жэлэй ба 80-дахи онуудай удаан болзорой стратеги эли тодоор харуулагдаа гээд тэмдэглэгдэнэ.

«Л. И. Брежневэй наһа бараһанай һүүлээр уласхоорондын хэрэгүүдтэ КПСС ба Совет гүрэнэй ямар хараа шугам баримталха байһаниие багсаамжалдаг баруун оронуудай шэнжэлэгшэдтэ Ю. В. Андропов өөрынгөө хэлэһэн үгэ дотор тодорхой һайн харюу үгөө»,—гээд Чехословакиин «Руде право» газетэ бэшэнэ. — Энэ харюунь яаха аргагүй тодорхой, ойлгосотойшье: СССР сухаришагүйгөөр эб найрамдалай политика баримталха». Франциин «Юманите» газетэ иигэжэ бэшэнэ: «шахардуу шанга байдалые һуларуулха уряа доро үнгэрһэн 70-дахи онууд хүн түрэлтэнэй бэрхэшээл ехэтэ түүхэдэ юрэ тохёолдоһон ушарал мүн гэжэ баруун оронуудай зарим ажал ябуулагшадай хэлдэгшье һаа, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь «тиимэ бэшэ, шахардуу шанга байдалые һуларуулха политика оройдоошье миил үнгэрһэн шата бэшэ, тэрэ ерээдүйдэ аша үрэеэ харуулха» гээд эрид шууд мэдүүлээ».

Бата бэхи эб найрамдал хангалга, арадуудай бэеэ даанхай байдалтай болохо ба социальна хүгжэлтэ туйлаха гэһэн эрхэнүүдые аршалан хамгаалга хадаа Советскэ Союзай гадаадын политикын хэлбэришэгүй уг зорилго мүн гээд «Таймс оф Индиа» газетэ тэмдэглэнэ. Бүхы оронуудтай нюуса далдагүй, үнэн сэхэ харилсаа холбоо тогтоохоор бэлэн байһан тушаагаа СССР үшөө дахин мэдүүлбэ гээд Баруун Германиин ДПА агентство онсолон тэмдэглэбэ.

Хэрбээ өөрынгөө ерээдүйе үгы хэхэ гээгүйл һаа, хүн түрэлтэн буу зэбсэг ехээр гаргалга ба дайн сэрэгтэй ходол эбсэжэ байха аргагүй гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин хэлэһэн үгые Холбоото Штадуудай хэблэл, радио болон телевидени онсолон тэмдэглэнэ. Адли тэгшэ эрхэтэй байхын түлөө, хоёр талын аша туһын хэрэгүүдые хараада абахын түлөө Москва оролдоно, тиигэхэ зуураа Советскэ Союзай гансахан өөрынгөө талаһаа буу зэбсэгээ хуряахыень хэн нэгэнэй хүлеэхэгүйн тула эрид шанга һануулга хэнэбди гэжэ совет хүтэлбэрилэгшын хэлэһыень Си-би-эс телекомпаниа тэмдэглэнэ. США-тай харилсаа холбоогоо гуримшуулха талаар бэлэн байһыемнай элдэб асуудалнуудаар СССР Холбоото Штадуудай урда уридшалан буулга хэлгээр харюусаха гэһэн эрилтэтэй холбогшод ехэл харюусалгагүй хүнүүд гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ мэдүүлгдээ гээд «Вашингтон пост» бэшэнэ.

Совет гүрэнэй мүн дотоодын политикын уг зорилгын үргэлжэлэл тушаа дэлхэйн хэблэлдэ бэшэгдэнэ. Польшын «Трибуна люду» газетын бэшэнэнэй ёһоор, экономикын хэлбэришэгүй үргалга, арад зоной байдал һуудалай улам һайжаралга хадаа совет хүнүүдэй урда КПСС-эй бэелүүлжэ байһан нангин хэрэг, тэрэнэй интернациональна уялга болоно. Харилсаа холбоон тушаа асуудалые иимээр табиха зуураа өөрынгөө ажахын политикаар социализм дэлхэйн революционно үйлэ хэрэгүүдтэ ехээр нүлөөлхэ гэһэн Ленинэй холын хараата заабариие КПСС баримтална.

ЗҮРИШЭЛДӨӨНҮҮДЭЙ ОРШОН БАЙДАЛДА

Тариф болон худалдаа наймаан тухай генеральна хэлсээнэй (ГАТТ) Женевэдэ зарлагдаһан 38-дахи сессидэ ГАТТ-ын 88 ороной гадаадын худалдаа наймаанай министрнүүд болон бусад үндэр ташаалтад хабаадаба. Капитализмын гурбан ехэ «полюс» болохо США, Баруун Германи ба Япон гурбанай хоорондо империалис зүришэлдөөнүүд улам ехээр хурсадажа, дурсагдагша сессиин хүдэлмэридэ горитойхоноор нүлөөлбэ.

Уласхоорондын энэ хуралдаан 34 жэлэй туршада министрнүүдэй хэмжээндэ гурбадахяа зарлагдаба. США-гай зонхилго доро үнгэрэгдэһэн түрүүшын сессинүүд дээрэ хэлсээндэ хабаадагша оронуудай хоорондо худалдаа наймаагаар хэгдэдэг эд хэрэгсэлнүүдэй андалдаанай гуримые саашадань тэсэбэритэй байлгаха тухай хэлсэгдээ. Тиигэжэ Вашингтон американ транснациональна томо монополинуудта ондоо оронуудай дэлгүүрнүүдтэ эзэн байха арга олгохо һэдэлгэ гаргаа. Америкын экономикын хүсэ шадал худалдаа наймаанай талаар ээрхэн зонхилогдоһон политикада амжалта, ондоо оронуудай эд бараанһаа США-гай дотоодын дэлгүүрнүүдые хамгаалга хангаха байгаа ха.

Мүнөө капиталис оронуудай байдал горитойхоноор хубиланхай. Экономическа кризисэй гүнээгырэлгэ үргэлжэлөөр, экономистнуудай һанамжын ёһоор, тэрэ бэрхэшээлһээ мултаран гаргаха арга зам харагданагүй. Валютын үнэ сэнгэй уналга үргэлжэлөөр, үйлэдбэриин хүсэнүүдые саашадань хороохо ябадал үзэгдэһөөр. США-да ажалгүй хүнүүдэй тоо аяар 11 миллиондо хүрэнхэй, тусхайта мэдээсэлэй ёһоор, «Юрэнхы дэлгүүрэй» оронуудта — 11,5 миллион болоо. Баруун оронуудтахи худалдаа наймаанай-экономическа зүришэлдөөнүүд улам үргэдэнэ, хамжагшадай аша туһаар бэрхэшээлтэ байдалһаа гараха һэдэлгэ хэгдэнэ. «Хамтын хэрэглэмжын пирогой хэмжээн багал боложо байна, хэды тиигэшье һаань гүшүүн бүхэниинь өөртөө ехэшэг хүсеег таһа дүүрэн абахые оролдоно,—гээд Америкын «Форчун» журнал бэшээ. — Тиимэһээ «юрэнхы дэлгүүрэй гэшүүн бүхэн хүршынгөө аша туһаар баяжахые оролдоно».

США-гай, «юрэнхы дэлгүүрэй» гэшүүн оронуудай ба Японой түлөөлэгшэдэй сесси дээрэ хэлэһэн үгэнүүд юу харуулааб гэхэдэ, иимэ арсалдаа үрдилдөөнэй оршон байдалда өөһэд өөһэдынгөө дотоодын дэлгүүрнүүдтэ хариин эд бараанай оролгодо хаалта табижа, экспортээ али болохоор үргэдхэхэ тэмсэл хэгдэнэ. США-гай түлөөлэгшэ У. Брок, Европын нэгэдэлэй комиссиин түүлэгшын орлогшо В. Хаферкамп (ФРГ) болон бусад «худалдаа наймаанай сүлөөтэ гурим» эбдэлгээр бэ бэеэ гэмнэжэ, харюугай эзмжэзнүүдые абалгаар бэ бэедээ зачалтануудые хэжэ ороо.

Экономическа ба финансова талаар США-гай һүүлэй үедэ хэһэн ябуулганууд сессиин худэлмэридэ муугаар нүлөөлөө гэжэ баруун оронуудай шэнжэлэгшэд тэмдэглэнэ. Социалис оронуудтай хэгдэдэг худалдаа наймаанда дорожолгын хэмжэзнүүд, худалдаа наймаа таатай зохидоор хэхэ арга боломжоһоонь Польшые болюулга, Баруун Европын металлургическа промышленностиин продукциие, Японой автомобиль, бусад оронуудһаа бүдүүдые, худөө ажахын продукци Холбоото Штадуудта абаашалгада хэгдэһэн хизаарлалта—эдэ бүгэдэ ГАТТ-ын ажал ябуулгын бэелүүлдэг «сүлөөтэ худалдаа наймаанай» гуримуудые хүгжөөлгэдэ заахашье туһа нэмэри болоогүй.

Баруун оронуудай үрдилдөөнэй, дэлгүүрнүүдые эзэмдэхын түлөө тэмсэлэй улам үргэдэжэ байһан эрхэ байдалда капиталис онол аргаар уласхоорондын худалдаа наймаае гуримшуулхын аргагүй байһаниие сесси эли тодоор харуулба.

ВАШИНГТОНОЙ АЮУЛТА ЯБУУЛГА

США-гай мүнөөнэй захиргаан хүн зониие олоор хюдаха буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргахые оролдон, эб найрамдалда, арадуудай аюулгүй бэйдалда айхабтар ехэ аюул тохёолдуулжа байна. Энээндэнь гэршэ болохо шэнэ баримта гэхэдэ, түби хоорондын ядерна «МХ» түхэлэй шэнэ 100 ракетэ тодхохо гэһэн шиидхэбэри Сагаан байшан мэнэ һаяхана ябаба. Пентагон эдэ ракетэнүүдые түрүүшын ээлжээндэ буудахаар хараална. Ракетэ бүхэниинь тус бүридөө таһаран ошохо 10 боеголовкотой. Тэһэрэлгын айхабтар ехэ хүсэтэй боеголовко бүхэн ямар нэгэ объектдэ аминдаа шэглүүлэн залагдаха аргатай. Эдэ ракетэнүүд США-гай Вайоминг штадтахи агаарай сэрэгэй хүсэнүүдэй Фрэнсис Уоррен гэжэ баазада тодхогдохо байна. Ракетнэ энэ шэнэ системэнь 1986 оной эсэстэ ашаглалгада үгтэхэ. США-гай правительствын яаха аргагүй доогуур сэгнэһэн тусхай мэдээсэлэй ёһоор милитарис энэ программынь үнэ сэн астрономическа тоо—26 миллиард доллар болохо гэжэ мэдээсэгдэнэ.

Иигэжэ стратегическэ буу зэбсэгүүдые олоор гаргаха, нөөсыень үзэгдөөгүй ехэ болгожо, эб найрамдалай хэрэгтэ аюултай замда гараһан Вашингтон «Трайдент-2» түхэлэй ракетэнүүдые, стратегическэ бомбардировщигуудые, хзанашье тодхогдохо ба холо зайда буудагдаха далитай ракетэнүүдые бүтээн гаргалые түргэдхэжэ оробо. Америкын сэрэгэйхид 1990 он болотор өөрынгөө стратегическэ ракетэнүүдые 20 мянгада хүргэхэ гэһэн зорилгоороо хүн түрэлтэниие ядерна дайнай аюулаар һүрдөөжэ байна.

Президент Рейган захиргаанайнгаа энэ шиидхэбэриие сагааруулха, зүб гэжэ харуулхые оролдон, ямаршье дайнда, тэрэ тоодо ядернашье тулалдаанда США-гай «заатагүй илалта туйлахын» тулада «МХ» түхэлэй ракетэнүүдые, бусад буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргаха гэжэ соносхобо. Ядерна иимэ түхеэрэлгэнүүд США-гай гадаадын политикын ээрхэг түримхэй хараа шэглэлтэй байһаниень гэршэлэн харуулна. «МХ» программые бэелүүлжэ эхилхэдээ, Вашингтон энэ ябуулгамнай ОСВ-1 ба ОСВ-2 договорнуудай гол хэлсээнүүдэй нэгэндэ: газар доро ракетэнүүдые тодхохо шахтануудые нэмжэ барихагүй гэһэн уялгада огто зохилдоногүй гэжэ мэдэнгүй байха аргань үгы. Сагаан байшангай хэзэ байһан энэ алхамайнь Европодо стратегическэ ба ядерна буу зэбсэгүүдые хороохо, бүтээн гаргалгыень хизаарлаха тухай асуудалаар Женевэдэ хэгдэжэ байһан хөөрэлдөөндэ аша туһа хүргэхэгүйнь мэдээжэ.

США-гай энэ ябуулга бүхы дэлхэй дээрэ, тэрэ тоодо Холбоото Штадуудта эрид шангаар шүүмжэлэгдэхэ байна. «МХ» түхэлэй ракетэнүүдые бүтээн гаргажа эхилхэ тухай Рейганэй шиидхэбэри ОСВ-2 договорые бүдүүлигээр эбдэнэ, буу зэбсэг ехээр гаргалгада, уласхоорондын шахардуу шанга байдалые улам үргэдхэлгэдэ туһална гээд Великобританиин лейбористнуудай партиие толгойлогшо М. Фут мэдүүлээ.

«Түби хоорондын баллистическэ ямаршье шэнэ ракетэнүүдые алишье талань бүтээхэгүй гэһэн хэлсээе хойшолуулагдашагүйөөр бэелүүлээ гээшэ һаа, СССР ба США хоёрой ядерна зэбсэгүүдэй нөөсые бага болгохо ябадалда туһалха һэм, —гээд американ политикын элитэ ажал ябуулагша байһан П. Уорнке заахан байха юм.

СССР тушаа хэлэхэ болоо һаа, тэрэ үнэн сэхээр хөөрэлдөө хэхээр, хэлсээ баталхаар бэлэн байна.

Ю. ЛОПАТИН,
В. ВОЛКОВ,
В. МАТЯШ,
(ТАСС).

Хилын саанаһаа

ТАСС АПН

РЕСПУБЛИКЫН ҮДЭР

БЕЛГРАД. Югославиин арадууд национальна һайндөөө — Республикын үдэрые баярай оршон байдалда тэмдэглэбэ.

1943 оной ноябриин 29-дэ Боснийска Яйце хотодо фашис булимтарагшадһаа сүлөөлэгдэһэн ороной газар дээрэ, Югославие сүлөөлгын фашизмда эсэргүү арадай вечиин (АВНОЮ) хоёрдохи сесси нээгдээ юм. Сесси дээрэ арадай түрүүшын правительство — сүлөөлэлгын национальна комитет байгуулагдаһан ба социалис хубилалтануудай замаар ороние хүгжөөхэ үндэнэ болгоһон шиидхэбэринүүд баталан абтаһан байгаа. Хоёр жэл үнгэрөөд байхада тэрэл үдэрынь, 1945 оной ноябриин 29-дэ Белградта Югославиин Федеративна арадай республика соносхогдоһон байгаа. (1963 оной хойшо—СФРЮ).

Социалис хүгжэлтын жэлнүүдтэ ороной ажалшад өөрынгөө манлай—Коммунистнуудай холбооной хүтэлбэри доро экономико, эрдэм наука, гэгээрэлэй ба соёлой талаар горитой амжалтануудые туйлаа. Урдань гээгдэнги байһан Югослави хүгжэнги индустриально-аграрна үрэн болоо.

Дайнай урда тэрэхи хэмжээнтэй сасуулхада, промышленна үйлэдбэриин хэмжээн 15-һаа үлүүгээр дээшэлээ.

Совет-Югославиин экономическа ба эрдэм техникын талаар харилсаа холбоон амжалтатайгаар хүгжэнэ. СССР—СФРЮ-гэй хүдалдаа наймаанай талаар томо партнер мүн. 1976—1980 онуудайхитай сасуулхада, энэ табан жэлдэ хоёр ороной хоорондохи эд бараанай эрьесын хэмжээн хоёр шахуу дахин дээшэлхэ юм.

БУРУУШААЛГЫН ЖАГСААЛ БОЛОБО

ТОКИО. «Манай ажабайдалые, амгалан байдалые аршалан хамгаалая!» гэһэн уряа доро Японой эртэ урдын нислэл — Киото хотодо буу зэбсэг үрдилдэн бүтээхэ, ороной үргэн олониитэ зоной экономическа байдалые улам муудуулха талаар засаг баригша бүлэгөөрхидэй ябуулдаг хараа шугамые бүруушаһаан олониитын митинг болобо. Японой түрүү үзэлтэй политическэ партинуудай, профсоюзуудай, ниитын эмхинүүдэй 3 мянга гаран түлөөлэгшэ тэрээндэ хабаадалсаа.

Митингын һүүлээр хабаадагшад префектурын захиргаанай байшангай урда бүруушаалгын жагсаал үнэргөө.

ОСПААЛ-ай УРЯА

ГАВАНА. Африкын, Азиин болон Латиин Америкын арадуудай һаналаа нэгдэлгын эмхи (ОСПААЛ) Ливанда харша израильнинхидай эзэрхэг түримхэй ябуулгые эрид шууд бүруушаахые уряалжа, эб найрамдалта бүхы хүсэнүүдтэ хандаба.

Палестинынхидэй ба ливанайхидай гээлтэ, хосоролтонууд хадаа Вашингтоной болон Тель-Авивай сэрэгэй-политическэ үзэлдөөнэй уряа дүн болоно гэжэ Палестинын арадтай һаналаа нэгдэлгын эмхи (ОСПААЛ) дэмжэхые ФРГ-гэй элдэб политическэ үзэлтэй олон миллион эрхэтэд ядерна дайнай аюулые зайсуулан сарахыш түлөө тэмсэлдэ оролсоо гээд К. Манхард тэмдэглэбэ.

1983 он хадаа буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгые бүруушаалгын худэлөөнэй шиидхэхы жэл болохо юм гээд бүлгэмэй түрүүлэгшэ онсолон тэмдэглэбэ. Федеративна Республикада дундуур зайда хэрэглэгдэхэ американ ракетно-ядерна зэбсэг хэрэглэлүүдые тодохогүй зорилго табидаг «Крефельдскэ уряае» дэмжэхые ФРГ-гэй эрхэтэдые тэрэ уряалаа.

Ядерна дайнай аюулые зайсуулан үсадхаха талаар СССР-эй дурадхалнуудай ехэ удха шанартай байһые конгресс дээрэ үгэ хэлэгшэд онсолон тэмдэглэбэ. Советскэ Союзай дэбжүүлһэн олон тоото үүсхэлнүүд дэлхэйн арадуудай бодото аша туһада харюусадаг байна гээд тэдэ тэмдэглээ.

ЭНЕРГЕТИГҮҮДЭЙ АМЖАЛТА

ДЕЛИ. Индиин энергетигүүд шэнэ амжалтануудые туйлаба. «Файнэншл экспресс» газетын мэдээсэһэнэй ёһоор, хүндэ электро-түхеэрэлгэнүүдые үйлэдбэрилдэг үрэнэй БХЭЛ нэгэдэл 1981-1982 финансова жэлдэ 510 миллион рупиик хэмжээнэй ашаг елзо олоһон байна. Энэнь урдахи финансова жэлэйхиһээ 140 миллионоор ехэ болоно.

Советскэ Союзай туһаламжаар Хардварта баригдаһан юм. Тус заводой продукци Индидэ, хилын саанашье ехээр хэрэглэгдэдэг юм. Тэндэ үйлэдбэрилэгдэдэг электрогенераторнууд, электромотоорнууд, турбинанууд дэлхэйн 40 орондо худалдагдадаг байна.

СОВЕТ ВЫСТАВКЫН АМЖАЛТА

ПАРИЖ. «Энэ выставкэ хадаа СССР соогуур һонирхолтой ехэ аяншалга мүн болоно. Танай гайхамшагта ороной арадай ажабайдалтай танилсаһандаа ехэ золтоиб» гээд Аржантея хотын ажаһуугша Сюзанна Клод «Бидэ—совет арадбди» гэһэн ТАСС-ай фотовыставкэдэ орожо харагшадай һайшаалай дэбтэртэ бэшэһэн байна. Парижай Дефанс гэжэ райондо ноябриин 9-дэ тус выставкэ нээгдээ юм. СССР-эй байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойдо зорюулагдаһан тус выставкэ эндэ ехэ һонирхол үүсхэнэ. Совет эб найрамдалта программын бодото дээрээ яажа бэелүүлэгдэдэг тухай, промышленностьда, худөө ажахыда, замбуулинние шэнжэлгэдэ, олон үндэһэ яһатанай соёл болон искусство хүгжөөлгэдэ туйлагдаһан амжалтанууд тухай хөөрэһэн үнгэтэ ба хара-сагаан фотозурагуудтай Францийн ниислэл хотын 50 мянга шахуу ажаһуугшад ба айлшад танилсаа. Выставкэ харагшадай дунда һурадаг залуушуул илангаяа олон.

ЯДЕРНА ДАЙНАЙ АЮУЛЫЕ ЗАЙСУУЛАН САРАХЫН ТҮЛӨӨ

ФРАНКФУРТ-НА-МАЙНЕ. Эб найрамдал бэхижүүлхэ, ядерна дайнай аюулые зайсуулан сараха асуудалнууд ФРГ-гэй дай бүруушаалгын томо эмхинүүдэй нэгэн—Эб найрамдалай немец бүлгэмэй конгрессдэ хабаадагшадай гол анхаралда байба.

Баруун Германиин газар дээрэ дундуур зайда хэрэглэгдэхэ американ шэнэ ядерна ракетэнүүдые тараан тодхуулхагүйн түлөө тэмсэлые эдэбхижүүлхэ гээшэ гол зорилго болоно гэжэ бүлгэмэй түрүүлэгшэ. К. Манхард элидхэл дотороо онсолон тэмдэглэбэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ ФРГ-гэй элдэб политическэ үзэлтэй олон миллион эрхэтэд ядерна дайнай аюулые зайсуулан сарахыш түлөө тэмсэлдэ оролсоо гээд К. Манхард тэмдэглэбэ.

1983 он хадаа буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгые бүруушаалгын худэлөөнэй шиидхэхы жэл болохо юм гээд бүлгэмэй түрүүлэгшэ онсолон тэмдэглэбэ. Федеративна Республикада дундуур зайда хэрэглэгдэхэ американ ракетно-ядерна зэбсэг хэрэглэлүүдые тодохогүй зорилго табидаг «Крефельдскэ уряае» дэмжэхые ФРГ-гэй эрхэтэдые тэрэ уряалаа.

Ядерна дайнай аюулые зайсуулан үсадхаха талаар СССР-эй дурадхалнуудай ехэ удха шанартай байһые конгресс дээрэ үгэ хэлэгшэд онсолон тэмдэглэбэ. Советскэ Союзай дэбжүүлһэн олон тоото үүсхэлнүүд дэлхэйн арадуудай бодото аша туһада харюусадаг байна гээд тэдэ тэмдэглээ.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. «Мурысөөн хүсэ нэмээдэг» — түрүү бэшэг. КПСС-эй өбкомдо ба Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Советдэ — тогтоол.

Хоёрдохи хуудаһанда. «Түрүү бригадын дүй дуршэл» — В. Емельяновагай статья. «Һайшаамаар хубилалтанууд» — С. Убеевэй статья.

Гурбадахи хуудаһанда. Латвиин ССР-тэ зорюулһан тусхай хуудаһан.

Дүрбэдэхи хуудаһанда. Уласхоорондын шэнжэлэл. Хилын саанаһаа абтаһан